

بررسی عوامل موثر بر طلاق در شهرستان خمینی شهر

ایروانی محمد رضا^{۸۰}

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی عوامل موثر بر طلاق در شهرستان خمینی شهر است. روش تحقیق مورد استفاده از نوع علی - مقایسه ای می باشد. جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق کلیه زوجین مطلقه ساکن در شهرستان خمینی شهر تشکیل می دهد. نمونه آماری مورد نظر در این تحقیق را ۱۰۰ نفر از زنان و مردان مطلقه و یا در حال طلاق شهرستان خمینی شهر تشکیل می دهد که بصورت تصادفی ساده انتخاب شده و پرسشنامه در اختیار آنها قرار داده شده است.

ابزار مورد استفاده پرسشنامه خود ساخته باشد. این تحقیق دارای ۴ فرضیه می باشد که با استفاده از روش آمار توصیفی شامل فراوانی - درصد - میانگین - میانه - انحراف استاندارد و واریانس و از روشهای آمار استنباطی مانند آزمون T تست مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته شده است. نتایج حاصل از فرضیات تحقیق نشان داد که: بین طلاق با عدم تفاهم و عوامل اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد اما بین اختلالات عاطفی و روانی و همچنین تفاوت های فرهنگی با طلاق رابطه معناداری وجود ندارد.

کلید واژه ها:

طلاق، ازدواج، ازدواج مجدد، طلاق روانی

^{۸۰}دکترای مددکاری اجتماعی و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر

خانواده یک نهاد اجتماعی است و هیچ نهادی در تاریخ و فرهنگ و تمدن به اندازه آن قدمت ندارد. خانواده سنگ بنای جامعه بزرگ انسانی است و در استواری روابط اجتماعی و رشد و تعالی یکایک اعضای جامعه نقش بنیادین دارد تلاش در جهت استحکام خانواده، ارج نهادن به ارزشهای پایه دار زندگی مشترک در خانواده و روابط درون این نهاد اجتماعی، زمینه را برای سلامت اخلاقی و سلامت عمومی مردم یک جامعه فراهم می کند. خانواده همچون صدفی است که اگر پایه آن سنجیده و درست نباشد هرگز مرواریدی نخواهد پرورید. خانواده تنها در تأمین و رفع نیازهای مادی، اقتصادی، تداوم نسل نیست بلکه حسن مشارکت و تفاهم برای وسعت نگرش و امکان دستیابی به فرصتهای بیشتر است.

اما هستند خانواده هایی که با مشکلی دست و پنجه نرم می کنند و آن پدیده ای است بنام « طلاق ». طلاق مهمترین عامل از هم گسیختگی ساختار، بنیادی ترین بخش جامعه، یعنی خانواده است، متفکران و جامعه شناسان، طلاق را یکی از آسیبهای اجتماعی به شمار آورده و بالارفتن میزان آن را نشانه بارز اختلال در اصول اخلاقی و به هم خوردن آرامش خانوادگی و در مجموع دگرگونی در هنجارهای اجتماعی محسوب می شود (ملک محمودی ۱۳۸۱، ص ۵۱).

به گفته کارشناسان ازدواج هایی که در آنها هماهنگی بیشتری میان زوجین وجود دارد موفق ترند و کمتر به طلاق می انجامند. تشابهاتی مانند طبقه اجتماعی، سطح تحصیلات، سطح هوش، هم نژاد بودن، دین مشابه داشتن، هم زبان بودن و ...، یک ازدواج موفق را رقم می زند. ازدواجی که با تشابه نژادی - زبانی - روانی و اجتماعی صورت بگیرد ازدواجی موفقیت آمیز است. تفاوت طبقاتی یکی از عواملی است که با امکانات اجتماعی؛ معمولاً دیدگاه های مختلفی را به وجود می آورد. البته اگر دو نفر، آن اندازه از آگاهی لازم برخوردار باشند که این تفاوتها را به رسمیت بشناسند ازدواجشان معنی ندارد. اما اگر عکس این مسئله صورت پذیرد می تواند یکی خود به تنهایی عاملی برای به وجود آمدن طلاق باشد. اما عوامل دیری همچون عدم تفاهم و توافق اخلاقی، ناسازگاری و عدم سازش، بد اخلاقی و بد رفتاری، خشونت (کتک زدن)، تفاوت و تضاد در زندگی، تفاوتهای فرهنگی، سوء ظن، اعتیاد عدم، شناخت و درک یکدیگر و ... هر کدام به تنهایی می توانند تاثیر بسزائی در طلاق داشته باشند بنابراین این تحقیق هم بر آن است تا به بررسی عوامل موثر در طلاق در شهرستان خمینی شهر بپردازد.

فرضیات تحقیق

۱- بین عدم تفاهم و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

- ۲- بین عوامل اقتصادی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.
- ۳- بین عوامل ارتباطی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.
- ۴- بین اختلالات عاطفی و روانی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.
- ۵- بین تفاوت های فرهنگی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

ازدواج

ازدواج و زناشویی به معنی لغوی آن امری است که در میان همه جانداران وجود دارد و بین انسان و حیوان امری قابل ملاحظه و رویت است در رابطه با انسان مساله نکاح مطرح است که در آن ایجاد زمینه برای رشد و پیشروی و آسایش و سعادت و همکاریها و مساعدتها قابل ذکر است. در حدیث آمده است پیغمبر (ص) آن مردان و زنانی را که از مقررات دین و خطرات سرباز زنند و گویند ما ازدواج نمی کنیم را لعنت کرده، می دانیم که مراحل سه گانه زندگی انسان یعنی تولد، ازدواج و مرگ از قدرت اراده انسان خارج است ولی ازدواج آن مرحله از زندگی است که اگر برای ورود به آن ساخت مقدس و حیاتی شناخت و آمادگی کافی نداشته باشد آن می شود که هر روز شاهد مشکلاتی در این زمینه باشیم. ازدواج مهمترین قدمی است که فرد در زندگی بر می دارد این اقدام ممکن است تمام زندگی شخص را از نو بسازد و یا خراب کند، می تواند شخصیتی نو بنا کند و یا شخصیت فرد را متلاشی گرداند. (امینی، ۱۳۷۶).

در قانون ازدواج یک قرار داد تلقی می شود. اتحاد داوطلبانه یک مرد. زن برای تمام عمر، بنابراین طرفین باید بالغ، واجد صلاحیت برای عقد قرار داد و رها از فشار دیگران باشند و به معنی سست شدن پیوند والدین نیز هست، زن و شوهر شرکتی تشکیل می دهند که با مشارکت متقابل، یاری و آرامش بخش و... هم در روزهای خوشبختی و هم بدبختی در آن انتظار می رود که از آن می توان رضایت یا عدم رضایت زناشویی را نتیجه گرفت.

منفورترین چیزها در نزد خدا طلاق است.

پیغمبر اسلام(ص)

طلاق مهم ترین عامل از هم گسیختگی ساختار بنیادی بخش جامعه، یعنی خانواده است. طلاق در لغت به معنی رها شدن از عقد و نکاح و فسخ کردن عقد نکاح بوده و پدیده ای است قراردادی که به زن و مرد امکان می دهد تا تحت شرایط پیوند زناشویی خود را گسیخته و از یکدیگر جدا شوند.

طلاق بر انحلال یک ازدواج رسمی در زمانی که طرفین آن هنوز در قید حیانتند و بعد از آن آزادند تا دوباره ازدواج کنند دلالت می کند. متفکران و جامعه شناسان طلاق را یکی از آسیب های اجتماعی به شمار آورده، بالا رفتن میزان آن را نشانه بارز اختلال در اصول اخلاقی و به هم خوردن آرامش خانوادگی و در مجموع دگرگونی در هنجارهای اجتماعی محسوب می شود.

«ولتر» فیلسوف و نویسنده فرانسوی می گوید: ازدواج و طلاق در این جهان تقریباً با هم متولد شده اند.

شاید ازدواج چند روزی زودتر متولد شده باشد، زیرا پس از زناشویی و گذشت چند روز کار زن و شوهر به

زد و خورد و طلاق کشیده است. حقیقت این است که ازدواج و طلاق با هم به دنیا آمده اند و هر دو از قدیم بوده اند و هر دو برای بشر ضروری و لازمند (ملک محمودی، ۱۳۸۱).

در تعریف دیگری می توان گفت: انحلال رابطه همسری در ازدواج دائمی را که بعد از آن از نظر رعایت حقوق و تکالیف مربوط به زناشویی مسئولیتی برای دو همسر نخواهد بود، طلاق می گویند.

اگر ازدواج را قراردادی بین دو شخص برای زندگی مشترک بدانیم، این قرارداد همواره دائم نیست و گاهی بنا به دلایلی فسخ می شود. جریان فسخ قرارداد بین یک زوج را اصطلاحاً طلاق می گویند.

هیچ دختر و پسری در آغاز زندگی و در پای سفره عقد تصور نمی کنند که ممکن است روزی مشکلات چنان بر او غلبه کند و شرایطی بر او تحمیل شود تا دادخواست طلاق داده و به زندگی مشترکش پایان دهد.

طلاق احساس باخت و یا زنده بودن در ارتباط زناشویی است که طرفین آن برای رهایی از این احساس اقدام به جدایی می کنند. گاهی طلاق تنها راه منطقی برای حل مشکل به نظر می رسد. آنچه دارای اهمیت است نگرش متفاوت افراد جامعه نسبت به این پدیده است.

طلاق دلایل گوناگونی دارد. این دلایل متناسب با موقعیت، طبقه و جایگاه اجتماعی زوجین متفاوت است. شناخت عوامل موثر در شکل گیری این پدیده در کنترل و کاهش آن نقش بسزایی خواهد داشت.

دگرگونی در ساختار خانواده

دگرگونی در ساختار خانواده در جوامع امروزی، از کوچک شدن حجم خانواده، دگرگون شدن برداشت های افراد از طلاق و تغییراتی در نقش های مردان و زنان سرچشمه می گیرد.

از آنجا که طلاق برای پایان دادن به پیوند زناشویی زوج های صاحب فرزند به صورت روش پذیرفتنی و قابل دفاعی در آمده است، به این علت نیز دگرگونی هایی در ساختار خانواده پدید آمده است. وقتی پدر یا مادری بر اثر طلاق خانواده را ترک می گویند، کارکردهای خانواده و نگهداری از فرزندان باید طوری تنظیم شوند که این فقدان جبران گردد.

چشمداشت ها و نقش های زن و شوهر امروز به شدت تغییر کرده اند اما بیشتر این دگرگونی ها در مورد زن مصداق دارد. روز به روز به تعداد زنانی که کار می کنند و در درآمد خانوادگی سهیم اند و در خانواده اقتداری به هم زده اند، افزوده می شود. امروزه بسیاری از زنان طبقه متوسط تحصیلاتشان را تکمیل می کنند و پس از ازدواج کار می کنند تا نخستین فرزندشان به دنیا آید. این گونه مادران یا تنها در نخستین سالهای کودکی فرزندشان در خانه می مانند و از او مراقبت می کنند و یا خدمتکاری را برای نگهداری از فرزند یا با سپردن به

مهدکودک ها این نقش را به دیگری می سپارند تا خودشان بتوانند تمام وقت کار کنند. جنبش آزادی زنان و حرکت های زنان (فمینیستی) در تغییر نقش های اجتماعی جوامع نوین بسیار موثر بوده است. برداشت مردم جوامع امروزی از طلاق در دهه های گذشته نیز دگرگون شده است. در دهه های گذشته طلاق برای مردم جوامع امروزی قابل قبول تر شده است. در گذشته زوج ها بیشتر در کنار هم می ماندند که احساس می کردند ادامه زندگی زناشویی شان به مصلحت فرزندانشان است. اما امروزه این تشخیص وجود دارد که برای فرزندان، طلاق پدر و مادر بهتر از ادامه زندگی خانوادگی پر کشمکش می تواند برای کودک از طلاق والدین زیانبارتر باشد. (پیرامی ، ۱۳۸۰).

طلاق و متلاشی شدن خانواده

طلاق به هر علت که صورت گیرد سبب از هم پاشیدگی خانواده می شود. زن و مردی که عمری با هم قانونی زندگی کرده اند و روابط انسانی و اخلاقی داشته اند با طلاق از هم جدا می شوند ولی با طلاق افراد کم کم احساس تنهایی می کنند و به خاطر رفتارهای گذشته پشیمان می شوند. احساس ناراحتی و نگرانی تدریجاً تبدیل به عقده می شود و دیدار فرزندان که صورت عادی داشت برای طرفین طبق ضابطه می شود. در این گیرودار اگر برای یکی از آنها زمینه ازدواج جدید پدید آید وضع بدتر می شود و دائماً در صدد کینه توزی در آرزوی به هم خوردن آشیانه جدید همسر خود است در این درگیری و جدایی یک طرفه قضیه زن و شوهر و طرف دیگر فرزندان هستند که پناهی ندارند و روزگار خود را سپاه شده می انگارند. از نظر ما طلاق هم اگر صواب باشد موجب به بازی گرفتن سرنوشت کودکان خواهد شد به ویژه کودکانی که هنوز خردسالند و نیاز به محبت مادر و تامین پدر دارند. بررسی های تجربی نشان داده کودکانی که دچار خانواده نابسامان باشند و پدر و مادری متارکه کرده و طلاق گرفته به خصوص اگر زیر دست ناپدری و یا نامادری به سر برند تدریجاً فاسد و تبهکار بار می آیند. تحقیقات علمی جامعه شناسان نشان داده است که بسیاری از همین افراد در سنین نوجوانی و جوانی خائن، هرزه، ولگرد، سخت دل و خرابکار بار می آیند. (قائمی، ۱۳۸۰).

علل طلاق

شرایط نامساعد ازدواج و تشکیل زندگی مشترک بر اساس موارد غیر معقول و غیر منطقی از آغاز «طلاق» را در بطن خود دارد، به نحوی که وقوع آن از همان ابتدا قابل پیش بینی است و حتی اگر به عللی زندگی زناشویی تداوم یابد و یا به انحلال خانواده منجر نشود، مصداق اصطلاح «سوختن و ساختن» را در بر دارد، زیرا معیارهای همسرگزینی و شرایط تحقق ازدواج در اکثر موارد عقلایی نبوده و انتخاب همسر مبتنی بر تحمیل پدر و مادر، مصلحت اندیشی، شناخت های ابتدایی، نه عمیق و کافی و علایق آنی و زودگذر بوده است. از

این رو، گام اول برای کاهش و کنترل طلاق، سالم سازی شرایط تشکیل خانواده است. به طور کلی علل افزایش طلاق را می توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱- ظاهر شدن تدریجی مشکلات مالی که ممکن است قسمتی از آن از هزینه های جشن و مراسم ازدواج ناشی شود. طبعاً قسمت دیگر فشارهای مالی به افزایش هزینه های زندگی پس از ازدواج ارتباط دارد(ملک محمودی، ۱۳۸۱).

۲- عدم توافق اخلاقی و جنسی

۳- عدم علاقه و احتمالاً کراهت طرفین از همدیگر، مثل برخی از ازدواجهای فامیلی، مصلحتی و تحمیلی که به تدریج ظاهر می شود.

۴- دخالت دیگران به ویژه خانواده های زوجین که معمولاً مایه رنجش زن و شوهر های جوان می شود و گاه طلاق از پیامدهای آن است.

۵- سوء ظن، عدم تمکین، عدم پایبندی به مذهب، اعتیاد، زیاده طلبی، فزون خواهی انتخاب نادرست اولیه، کمی سن ازدواج، ناآگاهی و بی سوادی، تفاوت فرهنگی، ازدواج مجدد، بیکاری، نداشتن مسکن، اختلاف در تعیین محل زندگی، عدم تأیید ازدواج توسط خانواده و خویشاوندان، عدم تفاهم زن و شوهر نسبت به ایفای نقش ها و وظایف خود. (ملک محمودی، ۱۳۸۱).

عوامل روان شناختی

عوامل روانی فراوانی در وقوع طلاق دخیل هستند، اما در این مجال چند مورد از آن را بررسی می کنیم:

۱- عدم تفاهم:

وقتی از زن و شوهری که از هم می خواهند جدا شوند می پرسیم: علل طلاق آنها چیست؟

می گویند: با هم تفاهم نداشتیم. وقتی منظورشان را از بیان این علت می پرسیم، دلیل قانع کننده ای ندارند. از مفاهیمی همانند اینکه او مرا درک نمی کند، ما با هم هیچ شباهتی نداریم، او مرا دوست ندارد، او خانواده اش را به من ترجیح می دهد، وابستگی فراوانی به خانواده اش دارد و... حرف می زند.

اما این عدم تفاهم می تواند دلایل فراوانی داشته باشد از جمله این موارد:

الف) ازدواج اجباری ازدواجی که به صورت اجباری و فقط به خواسته یکی از والدین یا هر دو باشد و تمایلی از سوی زوجین برای این ازدواج نباشد، در اکثر مواقع به شکست می انجامد.

ب) عدم بلوغ اجتماعی برخی از ازدواجها که به صورت عاشقانه و علاقه طرفین به ازدواج همراه بوده، اما باز هم بعد از مدتی شاهد فروپاشی این ازدواج هستیم، وقتی به عمق این طلاق می پردازیم متوجه می شویم دختر یا پسر یا هر دوی آنها هنوز به درجه ای از رشد اجتماعی نرسیده اند که بتوانند یک زندگی مشترک را اداره

کنند. آنها ازدواج را وسیله ای برای پایان بخشیدن به مشکلات خود می دانند، آنها زندگی را آرمانی می خواهند و می خواهند زندگی را به صورت ساخته شده تحویل بگیرند، نه اینکه زندگی را بسازند. در صورتی که زیبایی زندگی به این است که مشکلاتش را خودت حل کنی و آن را خودت بسازی. رساندن دختر و پسر جوان به حد بلوغ اجتماعی در درجه اول بر عهده والدین است و در درجه دوم، ایجاد تغییر در نگرش افراد در شرف ازدواج نسبت به زندگی مشترک است.

ج) توقعات بی جا امروزه زرق و برق های فراوان، مانند سمی بر خانواده ها پاشیده می شود و زوجین برای تهیه این زرق و برقها، غرق در آن شده و از همدیگر غافل شده و به صورت ناخودآگاه به اختلافات خود دامن می زنند. این افراد با ندیدن جنبه های مثبت زندگی خود و دیدن جنبه های منفی این زرق و برقها، دچار کشمکش شده و وقتی زندگی خود را از دست می دهند تازه می فهمند چه بر سرشان آمده است.

د) چشم و هم چشمی مقایسه زندگیها با یکدیگر بیانی دیگر است که زندگی های زیبا را تبدیل به ویرانه می کند، اگر زوجین دچار چنین حالتی شوند، تحت هر شرایطی به آرامش نخواهند رسید. پس بهتر است برای رسیدن به آرامش خود، شرایط زندگی مان را بپذیریم.

عوامل اقتصادی

مسائل مالی و اقتصادی می تواند یکی دیگر از عوامل طلاق باشد. از نظر بسیاری از مردم نبودن حمایت های بزرگترها عامل طلاق تلقی می شود، در اینجا باید به این نکته اشاره کنیم که: در یک زندگی زناشویی زوجین اگر همدیگر را دوست داشته باشند و منطقی فکر کنند می توانند با داشتن حداقل امکانات به خوشبختی برسند. پس قناعت و پذیرش موقعیتها و وضعیت طرفین می تواند عامل مالی و اقتصادی را خنثی کند، اما متأسفانه به دلیل اینکه اکثر جوانان بدون نگاه کردن به خود و فرد مقابل، توقعات آرمانی را برای زندگی زناشویی تصور می کنند که به عمل رساندن آن غیرممکن است با گذشت مدتی از زندگی مشترک، این زندگی به طلاق ختم خواهد شد.

عوامل ارتباطی

عوامل ارتباطی همان ارتباط و رفت و آمد با خانواده همسر (والدین، خواهر و برادر و بستگان) و نگرشی است که این دو نسبت به هم دارند. شاید بتوان این عامل را در جامعه از مهمترین علل اختلافات زناشویی دانست. جایی که خود زوجین با هم اختلافی ندارند، مسائل فرعی دیگری همانند ارتباط با خانواده همسر، مشکلات فراوانی را ایجاد می کند.

اختلالات عاطفی و روانی

ابتلای یکی از زوجین و یا هر دوی آنها به اختلالات روانی و عاطفی می تواند باعث از هم پاشیدگی یک زندگی مشترک شود.

اعتیاد

یکی دیگر از عوامل تاثیرگذار در طلاق، اعتیاد زن یا مرد به مواد مخدر است. تاثیر این عامل تا زمانی است که زن یا مرد از زندگی خود کاملاً جدا شده و فقط به دنبال تامین مواد مخدر خود باشند.

عواقب و پیامدهای طلاق

عواقب و پیامدهای طلاق یا تاثیر ضمنی طلاق در پدیده های روانی و اجتماعی را می توان به طور اختصار چنین بر شمرد:

- ۱- بزهکاری کودکان و نوجوانان، ناسازگاری ها و رفتارهای ضد اجتماعی آنان.
- ۲- فحشا به ویژه در نتیجه فقر و ناآگاهی.
- ۳- اعتیاد زنان، مردان، کودکان و استفاده از کودکان در توزیع مواد مخدر و دیگر فعالیتهای غیر مجاز.
- ۴- پرخاشگری و ناسازگاری کودکان و نوجوانان، فرار از منزل و ولگردی آنان.
- ۵- افت تحصیلی، خودکشی زن یا شوهر و حتی فرزندان آنان.
- ۶- کاهش میل به ازدواج در دیگر افراد خانواده به ویژه بچه های طلاق.
- ۷- اهمال و مسامحه والدین در تعلیم و تربیت فرزندان، ایجاد آسیب های روانی و اجتماعی برای آنان.
- ۸- بچه های طلاق با گذشت چندین سال نمی توانند ثبات هیجانی و عاطفی خود را به دست آورند. از آنجا که هسته مرکزی شخصیت افراد به نظر بسیاری از پژوهشگران روانشناسی در دوران کودکی شکل می گیرد، اینگونه از کودکان در بسیاری از موارد دچار اختلالات شخصیتی خواهند شد.
- ۹- فرزندان طلاق اکثراً افسرده و گوشه گیر و منزوی هستند و اتکای به نفس آنان نیز به شدت کم می گردد.
- ۱۰- فرزندان طلاق آینده خوبی را برای خود تصور نمی کنند و اطمینان خود را نسبت به ارکان زندگی از دست می دهند و در آینده نسبت به افراد پیرامون خود و در مقیاس بالاتر اجتماع، به نوعی بی اعتنایی و بی توجهی کشیده می شوند (عسگری، ۱۳۸۰).

طلاق از نظر روانی و حقوقی و اجتماعی آثاری دارد که بعضی از آنها مربوط به خود دو همسر است و بعضی دیگر به خانواده آنها و در صورتی که از آن ازدواج فرزندان هم به وجود آمده باشند، جدایی تاثیر بسیار قابل ملاحظه ای در وضعیت کودکان آنها از جهات مختلف خواهد گذاشت.

مهمترین اثری که دارد احساس جدا شدن، تنهایی و منزوی شدن فرد است که این اتفاق احتمال سوءتعبیرها و حتی خودکشی را افزایش می دهد و در اینجاست که فرد از زندگی لذت نمی برد و احساس پوچی به او دست

می دهد و با خود می گوید من برای چه زنده ام؟ حالاچه بر سر من می آید؟ از این پس چگونه باید زندگی کنم؟ بعد از این عامل بدبینی فرد نسبت به جنس مخالف و تعمیم آن نسبت به همه افراد جامعه شکل می گیرد. یک عامل که باعث تشدید این حس می شود که افراد جامعه نسبت به این افراد احساس ترحم می کنند و به آنها برچسب می زنند، در نتیجه فرد احساس کمبود بیشتر کرده و تنهایی او تشدید می شود. از طرفی دلسوزی بیش از حد اطرافیان و جامعه نیز باعث می شود مشکلات روحی افراد مطلقه تشدید شده و جو بی اعتمادی به وجود آید (دهقانی ، ۱۳۷۵).

طلاق در دنیای معاصر

اگر در گذشته درباره طلاق و عواقب و پیامدهای آن کمتر سخن رفته ، شاید یکی از دلایل این باشد که تعداد موارد طلاق به اندازه امروز نبوده است . زندگی اجتماعی امروزی طوری شکل گرفته که بیش از پیش موجبات جدایی و تفرقه و از هم گسستن پیوندهای خانوادگی را فراهم آورده است . مجله نیوزیک می نویسد : طلاق گرفتن در آمریکا به آسانی تا کسی گرفتن است . تهدیدهای مختلف علیه خانواده در ایالات متحده آمریکا نسبت به جاهای دیگر شکل حادثری دارد. باید گفت افزایش طلاق منحصر به آمریکا نیست ، بلکه این پدیده از بیماریها و آسیب های قرن معاصر است. شواهد نشان می دهد هر جا فرهنگ غربی رسوخ بیشتر یافته ، نرخ طلاق هم فزونی داشته است. در ایران نیز همانند کشورهای جهان ، طلاق سابقه طولانی دارد و می توان گفت که سابقه این امر به نخستین روزهای تشکیل خانواده و ایجاد جوامع انسانی باز می گردد . همچنین ناگفته پیداست که در ادوار مختلف تاریخی برای طلاق در ایران مقررات و قوانین متعددی وجود داشته که معرف نگرش جامعه نسبت به این امر بوده است(ملک محمودی ، ۱۳۸۱).

ضرورت و اهمیت مشاوره قبل ازدواج جهت کاهش طلاق

ازدواج مساله بسیار مهمی است که بسیاری از جنبه های مختلف زندگی فردی و اجتماعی انسان را تحت تاثیر قرار می دهد. امروزه شمارروز افزون مواد طلاق موجب شده است تا صحنه نظران به فکر پیدا کردن راه حل هایی باشند که یک ازواج موفق و سالم را فراهم کنند. افزایش آمار طلاق یقینا عواقب بعدی آن بسیار دشوارتر و سخت تر شود. مشاوره قبل از ازدواج بسیار مهم است که به آنها همیشه باید پرداخت. مشورت والدین در امر ازدواج از عوامل موثر در کاهش طلاق است امان الله قرایی مقدم استاد دانشگاه و عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت معلم در گفت و گو با خبرنگار اجتماعی برنا بیان کرد: مسئله ازدواج یکی از موضوعات مهم در ازدواج است و جوانانی که قصد ازدواج دارند می توانند با مشاوره ، تصمیمات منطقی و عقلانی تر بگیرند.

قرایی مقدم افزود: یکی از عوامل موثر در کاهش طلاق مشورت والدین در امر ازدواج است و خانواده با استفاده از تجاربی که از زندگی کسب کرده اند و با مسائل و مشکلات بیشتری درگیر بوده می توانند بهترین مشاوره برای جوانان خود باشند و در ضمن جوانانی که از نظرات و تصمیمات والدین در امر ازدواج بهره مند شوند، نابسامانی خانوادگی و میزان طلاق در بین زوج ها کمتر است.

عضو هیات علمی دانشگاه تربیت معلم اذعان داشت: در شهرهای بزرگ به تدریج به دلیل فرو ریختگی ارزش ها، ناهنجاری ها و سست شدن پایگاه والدین، مشورت در امر ازدواج کمتر صورت گرفته و جوانان خود به تنهایی برای ازدواجشان تصمیم می گیرند.

این جامعه شناس معتقد است: به دلیل عوامل متعدد در خانواده ها و اینکه احترام بزرگ تر فرو ریخته و دخالت و مشورت آنها متأسفانه مورد توجه قرار نمی گیرد آمار طلاق افزایش می یابد.

وی با اشاره به این که بهترین مشاوره دهنده به جوانان، خانواده ها هستند، گفت: مشاوره به معنای این نیست که جوانان به یک دفتر مراجعه کنند و مشکلاتشان را بازگو کنند بلکه مشاوره خوب و دانا خانواده ها هستند زیرا پدر و مادر با شناختی که از فرزندان خود دارند بهتر می توانند مشاوره و آگاهی دهند.

مسئله ازدواج یکی از موضوعات مهم در ازدواج است و جوانانی که قصد ازدواج دارند می توانند با مشاوره تصمیمات منطقی و عقلانی تر بگیرند.

جوانان با مشاوره قبل از ازدواج با واقعیت های زندگی آشنا شده و تصمیمات منطقی را درباره مسائل به وجود آمده در زندگی مشترک آینده را فرا می گیرند و باعث می شود از تصمیمات عجولانه و زودگذر پرهیز کنند. مشاوره قبل از ازدواج بسیار مهم و اساسی است در ضمن شناخت کافی از یکدیگر امری ضروری در ازدواج است که با شناخت بیشتر در زمینه های تناسب سنی و فرهنگی و توان اقتصادی جوانان بهتر می توانند ازدواج موفق داشته باشند و خانواده با استفاده از تجاربی که از زندگی کسب کرده اند و با مسائل و مشکلات بیشتری درگیر بوده اند می توانند بهترین مشاور برای جوانان خود باشند. (احمدی، ۱۳۷۸).

رابطه همسری دارای جاذبه اخلاقی

از پرتو رحمت الهی ، در برابر آنها نرم و مهربان شدی ، اگر خشن و سنگدل بودی از اطراف تو پراکنده می شوند بنابراین آنها را عفو کن و.... (آل عمران ، ۱۵۹) در زندگی انسان ، هیچ مقصد حقیقی وجود ندارد که قرآن مجید راهنمای آن نباشد و هیچ مشکلی به نظر نمی رسد که قرآن گشاینده آن نباشد و هیچ سئوالی وجود ندارد که قرآن مجید پاسخگوی منطقی آن نباشد . درباره چه کار کنیم تا جاذبه اخلاقی داشته باشیم ، راه روشن و هموار را نشان می دهد و آن عبارت است از : نرمش و مهربانی ، یعنی یک جاذبه مورد اعتماد اخلاقی که به این وسیله از تنها بودن نجات می یابیم و شادمانه محشور می شویم . خداوند توان و مهربان ، رسول گرامیش

را چنان تعلیم می دهد و رسول گرامی رسالتش را به این نحو به امتش ابلاغ می کند : آیا شما را به بهترین اخلاق دنیا و آخرت رهبری نکنم ؟ پیوستن به کسی که از تو بریده و بخشیدن به کسی که به تو ستم کرده است.

اگر درون قلب ما نور ایمان روشن باشد برون وجود ما - قیافه , برخورد و رفتار ما با بندگان خدا , نورانی , مسالمت آمیز , خوش بینانه و با محبت خواهد بود. مگر نه ایمان ما را از دروغ منع می کند و دروغ راس گناهان است و به فرمایش امیر المومنین علی (ع) دروغ روزی انسان را کم می کند و نتیجه اش خواری در دنیا و عذاب در آخرت است (بابازاده ، ۱۳۸۳).

راههایی جهت پیشگیری از طلاق

مشورت

متکی بودن به رای خود و مشورت نکردن بخصوص در انتخاب همسر برای جوانان خطرناک است و ممکن است پشیمانیهای غیر قابل جبران به بار آورد خداوند در توصیف مومنان می فرماید : آنان اهل مشورتند. پس باید در همه مراحل زندگی از جمله ازدواج مشورت نمود بعضی از جوانان به خاطر اینکه دوران حساس و ظریفی را پشت سر می گذارند فکر می کنند که می توانند همه مراحل زندگی را با تکیه نمودن به خود طی نمایند و چه بسا با این طرز تفکر مشکلاتی را به بار می آورند که ازدواج بدون مشورت می تواند یکی از موارد آن باشد. با توجه به سنین ازدواج و دوران جوانی و توام بودن این دوران با احساسات و عدم تکیه جوانان بر نیروی فکرو عقل و مشورت و کمک گرفتن از پدر و مادر و افراد اهل فکر , کار مشکل و شاید اثرات زیانباری در پی داشته باشد . خداوند در قرآن کریم می فرماید : زنان پلید, لایق مردان پلیدند و مردان پلید نیز برای زنان پلیدند و زنان پاک و با عفاف , برای مردان پاک و طیب هستند و مردان پاک شایسته برای زنان پاک هستند. این آیه ضرورت مشورت را در امر ازدواج روشن می کند بدون مشورت با دیگران نمی توان زنان یا مردان پاک و لایق و شایسته را تشخیص داد . برای انتخاب همسر شایسته با چه کسانی باید مشورت کرد؟ در پاسخ باید گفت , با هر کس نمی توان مشورت نمود زیرا اگر مشاور , ویژگیهای مشاوره را نداشته باشد مشورت کننده را گمراه می کند و ضررش بیش از سودش می باشد. (رضائی, ۱۳۸۲).

مشاوره برای گزینش مناسب

در فرایند زندگی مواردی است که فرد باید از بین چند راه یک راه را انتخاب نماید. گزینش یک راه از بین چند راه , چنانچه با مطالعه و بصیرت انجام نگیرد ممکن است نتایج مطلوبی را در بر نداشته باشد لذا کمک گرفتن از مشاور در انتخاب مناسب می تواند در توفیقات بعدی اثرات مفیدی داشته باشد مهمترین مواردی که فرد در انتخاب با آن مواجهه می شود عبارتند است از :

- انتخاب موارد درسی دانش آموزان و دانشجویان ، انتخاب رشته تحصیلی ، انتخاب شغل ، انتخاب در مواردی که چند راه جلوی فرد قرارداد ، واز همه مهمتر انتخاب همسر برای ازدواج
- انتخاب همسر به اندازه ای در زندگی مهم است که انتخاب مناسب آن بیمه کننده سعادت فرد می باشد
خدابخشی ، ۱۳۸۳).

شرایط مشاوره در امر ازدواج

مشاوره ازدواج باید اولاً شرایط یک مشاوره راهنمایی را دارا باشد ثانیاً در زمینه مشاوره خانواده مطالعه و تجربه داشته باشد ، ثالثاً در مورد ازدواج که بخشی از مشاوره خانواده است ، کاری مرده باشد در ازدواج اصل بر مشورت است اما مشاور باید واجد شرایط باشد ، معمولاً کسی که می خواهد ازدواج کند پدر و مادر و بزرگان فامیل را در جریان می گذارد و با آنان مشورت می کند گاهی نیز از روحانیون و سالخوردگان نظر خواهی می شود و بلعصره بعضی به استخاره روی می آورند . به هر حال چون ازدواج امر مهمی است معمولاً مشاور و کنکاش در آن مطرح است. ولی طرف مشورت غالباً ، واجد شرایط نیست . پدر و مادر ، پدر بزرگ و مادر بزرگ ، عمه و خاله و بزرگان ، سالخوردگان ، هیچکدام واجد شرایط در این امر مهم نیستند مشاوره ازدواج باید روانشناسی ، جامعه شناسی ، تعلیم و تربیت و از همه مهمتر روانشناسی جوان و نوجوان را بداند و به اصول و فنون مشاوره آشنا باشد و در زمینه مشاوره خانواده و بویژه مشاوره ازدواج تجربه کافی داشته باشد. چنین فردی باید حداقل دارای درجه فوق لیسانس در مشاوره با تخصص خانواده و ازدواج باشد . صلاحیتهای تشخیص و اخلاقی لازم را واجد باشد. تا از عهده این امر مهم بر آید . بعضی از افراد اظهار می دارند ازدواج یک سنت محمدی (ص) است . چه بهتر که بدون تشریفات و بررسیهای وقت گیر انجام شود و چنانچه ناسازگاری یا مشکلی وجود داشته باشد مشاوران خانواده در رفع آن اقدام کنند پاسخ آن است که پیشگیری ساده تر از درمان است و علاج واقعه قبل از وقوع باید کرد . چنانچه در امر ازدواج مطالعات و بررسیهای لازم بر اساس اصول مربوطه انجام گیرد مشکلات و ناسازگاریهای بعد از ازدواج به شدت خواهد یافت و نتیجه روان درمانیهای وقت گیر به حداقل خواهد رسید (خدابخشی ، ۱۳۸۳)

توصیه ها و شرایط مشاور در امر ازدواج

مشاور در هر امری ضروری است ولی در امر ازدواج به علت اهمیت موضوع ضرورت بیشتری دارد به همین علت کمتر کسی بدون مشورت با دیگران به انتخاب همسر و پیوند زناشویی مبادرت می کند در این مورد آنچه مهم است انتخاب مشاور است اکثر جوانانی که قصد ازدواج دارند برای مشورت در انتخاب همسر و تشکیل خانواده پدر ، مادر ، پدر بزرگ ، عمه ، عمو ، خاله ، دایی ، روی می آورند خواه این افراد صلاحیت این کار را داشته باشند یا خیر و مهمتر اینکه گاه مساله ازدواج به اجبار و تحمیل منتهی می شود پدری که دنیا را در اپول

می بیند، همسری را توصیه می کند که پولدار باشد و گاه اصرار او را به اندازه ای است که با استفاده از روابط عاطفی نظرش را به فرزندش تحمیل می کند. مادری که به خواهر زاده اش قول ازدواج برای پسرش را داده از عاطفه مادری خود برای انجام ازدواج از هر شرایطی استفاده می کند و بعداً که زناشویی به ناسازگاری و اوقات تلخی منتهی شد به نصیحت می پردازد و تقصیر را به گردن این و آن می اندازد. عمه که پیر دختر همسایه را از دیدگاه خود مناسب تشخیص می دهد به پسر جوان برادرش توصیه می کند که این دختر همسایه خوب و خوش اخلاق است و استدلال می کند که من و شوهرم بیست سال تفاوت سنی داریم و خیلی هم خوشبخت و از زندگی خود راضی هستیم اینها نمونه ای از مشورت های ازدواج است که به هیچ وجه مناسب نیست حال سؤال این است که با چه کسی برای ازدواج باید مشورت کرد به عبارت دیگر مشاور در امر ازدواج چه شرایطی باید داشته باشد. (رضایی، ۱۳۸۲).

ابعاد مشاوره پیش از ازدواج

مشاوره پیش از ازدواج را می توان در سه بعد مطرح کرد:

تنظیم خانواده، پزشکی، روان شناختی.

تنظیم خانواده

این بعد از مشاوره پیش از ازدواج مربوط است به اینکه در خانواده پدر و مادر با میل و رغبت و با استفاده از روش های پیشگیری از بارداری موجود، فاصله گذاری صحیحی بین فرزندان خود ایجاد نموده آنها را با توجه به امکانات اقتصادی و اجتماعی، جسمی و روانی خود تنظیم نمایند. بنابراین اهداف تنظیم خانواده عبارتند از:

الف: داشتن تعداد فرزند دلخواه در خانواده

ب: رعایت فاصله سنی مناسب بین فرزندان

ج: جلوگیری از حاملگی ناخواسته

در این راستا مشاوره پیش از ازدواج انواع پیشگیری از بارداری و صد خطاهای هر کدام را برای زوجین تشریح کرد و خطرات بارداریهای مکرر یا عدم رعایت فاصله مناسب بارداریها را برای مراجعه کنندگان تشریح می نماید.

بعد پزشکی

این بعد از مشاوره ازدواج مربوط است به پیشگیری از تولد بچه های معلول که پیش از هر تخصص رشته ای مربوط است به مشاوره ژنتیک. مشاوره ژنتیک، درخواست راهنمایی و گفتگو با پزشک مشاور، در امور بروز یک بیماری در خانواده است.

در واقع این بخش از پزشکی به شکل بارزی از سایر تخصص های بالینی متمایز است زیرا علاوه بر فرد ، خانواده ای را در بر می گیرد که برای پیشگیری از بروز مشکل مراجعه می نمایند این وضعیت هنگامی بارزتر است که فرد معلولی هم قبلاً در خانواده وجود داشته باشد که فرا گرد درمانی را وسعت بیشتری می بخشد . بنابراین مشاوره ژنتیک روندی ارتباطی است که مسائل ژنتیکی ، اختلالات ژنتیکی و خطر پیدایش آنها را برای خانواده ها تشریح می کند افراد به علل مختلفی ممکن است برای مشاوره ژنتیک مراجعه نمایند . مهمترین این دلایل عبارتند از :

الف : هنگامی که یکی از زوجین مشکل ژنتیکی یا ارثی دارد و آن را به نحوی از زوج یا زوجه خود پنهان کرده است به این امید که شاید با ازدواج بیماری یا مشکلی از بین برود یا لاقط تخفیف یابد.

ب: هنگامی که در اقوام یکی از اعضای خانواده یا زوجین اختلال ژنتیکی یا ارثی وجود دارد و افراد از انتقال ارثی بیماری به فرزندانشان ترس دارند.

ج: زوجین قصد دارند با اقوام یا بستگانشان ازدواج نمایند.

هنگامی که زوجین به دلایل مذکور برای مشاوره ژنتیک مراجعه می نمایند روند درمانی یا اطلاع رسانی به آنها مستلزم این است که زوجین اصطلاحات مربوط به بیماری را درک کرده و طبیعت و پیامدهای اختلال و راههای موجود برای اصلاح این پیامدها را بدانند تامپسون ، ۱۹۸۶) بنابراین در مشاوره ژنتیک رئوس مسائلی که با زوجین مورد بررسی قرار می گیرد عبارتند از :

الف: طبیعت اختلال ژنتیکی

ب: الگوی توارث بیماری

ج : خطر بار داری مجدد.

د: تشخیص معلولیت بیش از تولد کودک پس مشاوره ژنتیک تشخیص احتمال خطرات را بر آورده کرده و در تصمیم گیری عاقلانه به والدین یاری می رساند . مشاوره ژنتیک دو حیظه کاملاً وابسته را در بر می گیرد: یکی علت معلولیتها و دیگری علائم معلولیتها و بیماریهای مورد نظر (رایبسون ، ۱۳۷۰) در زمینه علت، مشاوره ژنتیک شامل :

۱- تشخیص امراضی است که از جهش یک ژن واحد بوجود آمده اند .

۲- تشخیص امراضی که از اختلالات چند ژنی پدید می آیند.

۳- تشخیص امراضی که ناشی از اختلالات کروموزومی است .

۴- تشخیص امراض نورولوژیکی و غدد مترشحه داخلی که باعث معلولیت شده اند.

۵- تشخیص اختلالات بیوشیمیایی و عوامل متابولیکی (سوخت و ساز بدن) در بروز معلولیتها

۶- تشخیص عوامل اکتسابی و بیرونی در بروز معلولیتها (عوامل پیش از تولد , در حین تولد , بعد از تولد) در زمینه علایم , ملاکهای مشاوره ژنتیک عبارتند از :تاخیر در رشد کودک , شکل و اندازه جمجمه سر , شکل گوشها , قدرت حواس , قدرت حرکت , ظرفیت ذهنی , قد ووزن کودک , رشد اجتماعی , فرایند بازی کودک (بارکر, ۱۳۷۵).

بعد روان شناختی

این بعد از مشاوره پیش از ازدواج بیش از هر چیز به بهداشت روانی ازدواج و مقابله روانی با تشخیص اختلالات ژنتیکی در مشاوره ژنتیکها مربوط است.

مشاوره در زمینه بهداشت روانی ازدواج به معیارهای همسر گزینی و حل مشکلاتی می پردازد که زوجین ممکن است در خصوص ارتباطات خود در آینده دچار آن گردند. از این نظریه به زوجین آموزش داده می شود که ازدواج یک ارتباط است که در آن ارتباط افراد پاسخ نیازهای خود را دریافت می نمایند.

در واقع هدف از این بخش از مشاوره این است که زوجین درک نمایند هدف از ازدواج تعیین کردن زمینه های آن است به عبارت دیگر دلایل هر زوج باید مجموعه دلایل باشد که فقط ازدواج جوابگوی آن می تواند باشد. نه چیز دیگر. اگر بینش ازدواج که در طول رشد انسان در درون خانواده و اجتماع شکل می گیرد به شکل مثبتی وجود داشته باشد زوجین در زمینه مفاهیمی چون جنس , مخالف , ارتباط اجتماعی و ارتباطات خانوادگی مشکل پیدا نخواهد کرد و چنانچه مشکلی هم بوجود آید براحتی می توانند با آن مقابله نمایند .

بنابراین اگر یکی یا هر دو زوج در یکی از زمینه های تربیت اجتماع , استقلال عاطفی یا اقتصادی کودکان عمل نمایندو دچار مشکل گردد مشاوره روانی به فرد کمک خواهد کرد و تا آنها از طریق فرایند حل مسئله به نحوی حل نماید . مشاوره روانی در زمینه مقابله با تشخیص اختلالات ژنتیکی در زوجین جوان اشاره به موضوع دارد که تشخیص اختلال یا مشکل یکی یا هر دو زوج ممکن است به مسائل بدتری از لحاظ شخصی یا خانوادگی نهی شود بنابراین احساس نگرانی یا پریشانی حاصل از دانستن وجود مشکل , انتقال آن احساس گناهی است که ممکن است وجود داشته باشد و لزوم تصمیم گیری در مورد بچه دار شدن می تواند از لحاظ روانشناختی آثار سوء بر حیات عاطفی زوجین بر جای می گذارد. بسیاری از افراد قدرت مقابله با چنین افرادی را دارند و لزومی نمی بینند که از وجود بیماری , احتمال خطر و میزان انتقال آن خبر نمایند و ترجیح می دهند که تصمیمات خود را بر اساس اطلاعات کامل تر ودقیقتر که یافت می کند بگیرند . اما افراد دیگری که محتاج یاری بود و لازم است برای مقابله با مشکل یا اخذ تصمیم عاقلانه , مورد دوره روانی درمانی قرار بگیرند. از این نظر توجه به مشکل فرد و نحوه برداشت وی باید یکی از شیوه های روان درمانی را که برای تغییر و اصلاح بینش و رفتارشان موثر است مورد استفاده قرار دهند (بارکر, ۱۳۷۵).

روش تحقیق

در این پژوهش روش تحقیق مورد نظر از نوع علی - مقایسه ای می باشد. در این روش پژوهشگر به دنبال کشف و بررسی روابط بین عوامل و شرایط خاص یا نوعی رفتار که قبلاً وجود داشته یا رخ داده یا از طریق مطالعه نتایج حاصل از آنهاست. به عبارت دیگر پژوهش گردرپی بررسی امکان وجود روابط علت و معلولی از طریق مشاهده نتایج موجود زمینه قبلی آنها به امید یافتن علت وقوع پدیده یا عمل است (سیف نراقی، ۱۳۸۰).

جامعه آماری

مجموعه ای از افراد یا اشیاء که دارای ویژگیهای همگون و قابل اندازه گیری می باشند نمونه پژوهش از این جامعه اخذ می گردد و نتیجه پژوهش به آن جامعه تعمیم داده می شود (سیف نراقی، ۱۳۸۰). جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق کلیه زوجین مطلقه ساکن در شهرستان خمینی شهر می باشد.

نمونه آماری و شیوه نمونه گیری

یک گروه منتخب از جامعه پژوهش که باید دارای خصوصیات و صفات جامعه پژوهشی باشند تا بتوان نتایج را به آن تعمیم داد. نمونه پژوهش باید معرف مشخصات و ویژگیهایی که در موضوع پژوهش دارای اهمیت است باشد (سیف نراقی، ۱۳۸۰). نمونه آماری مورد نظر در این تحقیق را ۱۰۰ از زنان و مردان مطلقه و یا در حال طلاق شهرستان خمینی شهر تشکیل می دهد که بصورت تصادفی ساده انتخاب شده و پرسشنامه در اختیار آنها قرار داده شده است.

ابزار اندازه گیری: در روشهای زمینه یابی برای جمع آوری اطلاعات از کلیه آزمودنیها از یک نمونه از ابزار جمع آوری اطلاعات استفاده می شود پرسشنامه و مصاحبه انفرادی معمولی ترین ابزاری هستند که در روشهای زمینه یابی به منظور جمع آوری اطلاعات به کار برده می شوند (سیف نراقی، ۱۳۸۰). در این تحقیق ابزار مورد استفاده پرسشنامه محقق ساخته می باشد.

روش آماری

روش آماری مورد نظر از نوع T تست می باشد.

فرضیه ۱- بین عدم تفاهم و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۱)

متغیر	تعداد	میانگین	میانزه	مد	انحراف معیار	واریانس	همبستگی	سطح معناداری
عدم تفاهم	۱۰۰	۶.۷۹	۷	۳	۴.۰۱	۱۶.۱۳	۰.۸۳۷	۰.۰۰۰
طلاق	۱۰۰	۴۶.۷۷	۴۶	۲۱	۲۱.۰۵	۴۴۳.۴۱		

با توجه به جدول بالا نتیجه می گیریم که همبستگی بین دو متغیر برابر با ۰.۸۳۷ می باشد و با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی نتیجه می گیریم که با افزایش عدم تفاهم میزان طلاق افزایش پیدا می کند بنابراین با استفاده از آزمون T در سطح ۵٪ و با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده کوچکتر از ۰.۰۵ می باشد نتیجه می گیریم که بین طلاق با عدم تفاهم رابطه معناداری وجود دارد .

فرضیه ۲- بین عوامل اقتصادی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۲)

متغیر	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	واریانس	همبستگی	سطح معناداری
عوامل اقتصادی	۱۰۰	۳.۶۳	۳	۲	۲.۲۲	۴.۹۴	-۰.۲۵۶	۰.۰۴۸
طلاق	۱۰۰	۶۶.۶۸	۶۸	۷۳	۷.۳۹	۵۴.۷۲		

با توجه به جدول بالا نتیجه می گیریم که همبستگی بین دو متغیر برابر با ۰.۲۵۶- می باشد و با توجه به منفی بودن ضریب همبستگی نتیجه می گیریم که با افزایش عوامل اقتصادی میزان طلاق افزایش پیدا می کند بنابراین با استفاده از آزمون T در سطح ۵٪ و با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده کوچکتر از ۰.۰۵ می باشد نتیجه می گیریم که بین عوامل اقتصادی با طلاق رابطه معناداری وجود دارد .

فرضیه ۳- بین اختلالات عاطفی و روانی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۳)

متغیر	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	واریانس	همبستگی	سطح معناداری
اختلالات عاطفی و روانی	۱۰۰	۲.۰۳	۳	۳	۰.۹۰	۰.۸۱	-۰.۰۴۹	۰.۷۰۹
طلاق	۱۰۰	۶۶.۶۸	۶۸	۷۳	۷.۳۹	۵۴.۷۲		

با توجه به جدول بالا نتیجه می گیریم که همبستگی بین دو متغیر برابر با 0.049 - می باشد بنابراین با استفاده از آزمون T در سطح 5% و با توجه به اینکه سطح معنادار بدست آمده بزرگتر از 0.05 می باشد نتیجه می گیریم که بین اختلالات عاطفی و روانی با طلاق رابطه معنا داری وجود ندارد.

فرضیه ۴- بین تفاوت های فرهنگی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۴)

متغیر	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	واریانس	همبستگی	سطح معناداری
تفاوت های فرهنگی	۱۰۰	۰.۸۸	۱	۱	۰.۳۲	۰.۱۰۴	-۰.۰۸۶	۰.۵۱۱
طلاق	۱۰۰	۶۶.۶۸	۶۸	۷۳	۷.۳۹	۵۴.۷۲		

با توجه به جدول بالا نتیجه می گیریم که همبستگی بین دو متغیر برابر با 0.086 - می باشد بنابراین با استفاده از آزمون T در سطح 5% و با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده بزرگتر از 0.05 می باشد نتیجه می گیریم که بین تفاوت های فرهنگی با طلاق رابطه معنا داری وجود ندارد .

نتیجه گیری

هدف از انجام این تحقیق بررسی عوامل موثر در طلاق در شهرستان خمینی شهر در سال ۱۳۸۸ می باشد طلاق مهم ترین عامل از هم گسیختگی ساختار بنیادی بخش جامعه ، یعنی خانواده است. طلاق در لغت به معنی رها شدن از عقد و نکاح و فسخ کردن عقد نکاح بوده و پدیده ای است قراردادی که به زن و مرد امکان می دهد تا تحت شرایط پیوند زناشویی خود را گسیخته و از یکدیگر جدا شوند .

طلاق بر انحلال یک ازدواج رسمی در زمانی که طرفین آن هنوز در قید حیاتند و بعد از آن آزادند تا دوباره ازدواج کنند دلالت می کند. متفکران و جامعه شناسان طلاق را یکی از آسیب های اجتماعی به شمار آورده ، بالا رفتن میزان آن را نشانه بارز اختلال در اصول اخلاقی و به هم خوردن آرامش خانوادگی و در مجموع دگرگونی در هنجارهای اجتماعی محسوب می شود.

« ولتر » فیلسوف و نویسنده فرانسوی می گوید : ازدواج و طلاق در این جهان تقریباً با هم متولد شده اند . شاید ازدواج چند روزی زودتر متولد شده باشد ، زیرا پس از زناشویی و گذشت چند روز کار زن و شوهر به

زد و خورد و طلاق کشیده است. حقیقت این است که ازدواج و طلاق با هم به دنیا آمده اند و هر دو از قدیم بوده اند و هر دو برای بشر ضروری و لازمند (ملک محمودی، ۱۳۸۱).

اگر ازدواج را قراردادی بین دو شخص برای زندگی مشترک بدانیم، این قرارداد همواره دائم نیست و گاهی بنا به دلایلی فسخ می شود. جریان فسخ قرارداد بین یک زوج را اصطلاحاً طلاق می گویند. با توجه به این مطالب نتایج حاصل از فرضیات تحقیق نشان داد که:

درفرضیه ۱ بین عدم تفاهم و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه حاصل از این فرضیه نشان داد که با استفاده از آزمون T در سطح ۵٪ و با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده کوچکتر از ۰.۰۵ می باشد نتیجه می گیریم که بین طلاق با عدم تفاهم رابطه معناداری وجود دارد.

درفرضیه ۲ بین عوامل اقتصادی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه حاصل از این فرضیه نشان داد که با استفاده از آزمون T در سطح ۵٪ و با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده کوچکتر از ۰.۰۵ می باشد نتیجه می گیریم که بین عوامل اقتصادی با طلاق رابطه معناداری وجود دارد.

درفرضیه ۳ بین اختلالات عاطفی و روانی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه حاصل از این فرضیه نشان داد که با استفاده از آزمون T در سطح ۵٪ و با توجه به اینکه سطح معنادار بدست آمده بزرگتر از ۰.۰۵ می باشد نتیجه می گیریم که بین اختلالات عاطفی و روانی با طلاق رابطه معناداری وجود ندارد.

درفرضیه ۴ بین تفاوت های فرهنگی و طلاق در خانواده رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه حاصل از این فرضیه نشان داد که با همبستگی بین دو متغیر برابر با ۰.۰۸۶- می باشد بنابراین با استفاده از آزمون T در سطح ۵٪ و با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده بزرگتر از ۰.۰۵ می باشد نتیجه می گیریم که بین تفاوت های فرهنگی با طلاق رابطه معناداری وجود ندارد.

منابع

- امینی، ابراهیم (۱۳۷۶)، آئین همسررداری، چاپ دوم، نشر اسلامی.
- احمدی، فریده (۱۳۷۸)، بررسی نقش تعارضات زناشویی در طلاق، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه اصفهان.
- بابازاده علی اکبر (۱۳۸۳) مسئله ازدواج و حقوق خانواده، چاپ سوم، نشر بدر.

- بارکر، فیلیپ (۱۳۷۵) خانواده درمانی پایه، ترجمه زهره و محسن دهقانی، انتشارات رشد.
- باهنر، محمدجواد و همکاران (۱۳۶۴)، شناخت اسلام و ازدواج، چاپ اول، چاپ و نشر فرهنگ اسلامی.
- پیرامی، منصور (۱۳۸۰) خانواده و آسیب شناسی آن، چاپ سوم، نشر آیدین.
- جی هی لی، (۱۳۷۰) روان درمانی خانواده، ترجمه باقر ثنایی، چاپ سوم، انتشارات امیر کبیر.
- خدابخشی، محمد (۱۳۸۳) ازدواج و مشکلات زناشویی، چاپ اول، نشر یگانه.
- رشیدپور، (۱۳۷۳) تعادل و استحکام خانواده، چاپ دوم، نشر اطلاعات.
- رئیسی، زهره (۱۳۸۰) مقدمه ای بر روانشناسی ازدواج، چاپ دوم، انتشارات آوای نور.
- رضائی، مهری (۱۳۸۲)، بررسی و مقایسه میانگین سن ازدواج بین دانشجویان و غیر دانشجویان در سطح شهر اصفهان، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه خمینی شهر.
- سادوک، کاپلان (۱۳۷۶) خلاصه روان پزشکی، ترجمه نصر... پورافکاری، انتشارات شهرآب.
- شریفی، محمدرضا (۱۳۷۹) خانواده متعادل (آناتومی خانواده)، سازمان انتشارات جمهوری اسلامی ایران.
- شیخی، محمد تقی (۱۳۸۰)، جامعه شناسی زن و خانواده، نشر شرکت سهامی انتشار.
- فرجاد، محمد حسین (۱۳۷۸) آسیب شناسی اجتماعی خانواده و طلاق، نشر منصوری.
- قائمی، علی (۱۳۸۰) کودک و خانواده نابسامان، چاپ چهارم، نشر امیری.
- کوپر، رابرت (۱۳۷۷) مدیریت عشق و عاطفه، ترجمه علی رضا عزیزی، نشر نو.
- عسگری، حسین (۱۳۸۰) نقش بهداشت روان در ازدواج، زندگی زناشویی و طلاق، نشر گفتگو.
- ملک محمودی، امیر (۱۳۸۱) پس از طلاق (فرجام اختلافات خانوادگی، جدایی والدین و...)، چاپ اول، نشر شهید محمد حسین فهمیده.
- نادری، عزت... (۱۳۸۰) روشهای تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، نشر بدر.

تحلیلی بر آسیب های فرهنگی و اجتماعی جهانی شدن

عباسی اصل شفیع^{۸۱}

چکیده

جهانی شدن به معنای فرو ریختن مرزها و فراتر رفتن از آن در سطح جهانی و در ابعاد متعدد اقتصادی ، فرهنگی ، سیاسی ، اجتماعی و ... ، که فرآیند آن دگرگون شدن ساختارهای محلی به جهانی است . فرآیند جهانی شدن ، ابعاد و دامنه ی آن ، آن قدر وسیع و گسترده است که تمام شئون زندگی بشر در عرصه های مختلف علم و تکنولوژی ، فرهنگ ، اجتماع ، سیاست و اقتصاد را تحت تأثیر قرار داده است تا جایی که برخی صاحب نظران آن را به عنوان بزرگترین رخداد تاریخ بشری یاد کرده اند . بدون تردید تأثیرات بسیار مهم و عمیقی را در بعد اجتماعی خواهد داشت . شناسایی دقیق تأثیرات مثبت و منفی آن به قدری مهم است که ذهن بسیاری از متفکران و اندیشمندان را به خود جلب کرده است. لذا توجه به آسیب های اجتماعی که در سایه ی تحولات جهانی شدن خود را نشان می دهد از مهمترین رسالت انسانی ، دانشمندان مختلف مسلمانان می باشد . این پژوهش با استفاده از روش توصیفی و با هدف پرده گشایی و توصیف فرآیند جهانی شدن و ابعاد و لایه های متعدد آن می باشد که جهانی شدن جهان اسلام را با ارزش ها و بنیان های و معنوی و اساسی خود در معرض چالش قرار داده است و ارتباط آن با آسیب های اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است .

^{۸۱}عضو هیئت علمی و مدیر گروه معارف اسلامی دانشگاه تربیت معلم آذربایجان

واژگان کلیدی

جهانی شدن - آسیب های اجتماعی - تأثیرات - جهان اسلام - جهانی - ارتباطات

جهانی شدن در ادبیات سیاسی - اقتصادی ، واژه ای نوظهور است . گرچه واژه « جهانی » بیش از چهارصد سال قدمت دارد اما مفهوم جهانی شدن از حدود سال ۱۹۶۰ رواج عام یافته است . به گفته رابرتسون ، این مفهوم تا دهه ۱۹۸۰ اعتبار چندانی نداشت و نخستین مقاله در باب جهانی شدن را او در سال ۱۹۸۵ منتشر کرده است .

از بعد تاریخی آغاز جهانی شدن ، ناشی از وضعیت اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم بود که منجر به تسلط نسبی ایالات متحده آمریکا بر جهان گردید و عامل عمده آن رشد و گسترش نسبتاً سریع و پیوسته تجارت و بازرگانی به دنبال آن وابستگی متقابل اقتصادی کشورهای غربی به یکدیگر بود ، به طوری که شرکت های بزرگ بین المللی به صورت بازیگران اصلی در صفحه اقتصاد جهانی ظاهر شدند .

آنچه محرز است جهانی شدن با توسعه جهانی بازارای اقتصادی همراه بوده است و توسعه ی بازارهای اقتصادی نتیجه فعالیت گسترده شرکت های چند ملیتی بوده که نقش محوری در فرآیند جهانی شدن ایفا نموده اند (۱).

طبق یک برداشت عمومی مفهوم جهانی شدن ، این معنا را می رساند که جهت تحولات اجتماعی از مقیاس محلی به جهانی ، تغییر یافته است و تأثیرات اجتماعی اجتناب ناپذیر بوده و همه ی ملت های جهان ، به ویژه در جهان اسلام اندیشمندان متعهد مسلمان بایستی ذهن های خود را متوجه آثار و آسیب های اجتماعی آن بنمایند .

لذا جا دارد هم مفهوم جهانی شدن و هم مفهوم آسیب اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد و هم چنین

رابطه این دو مورد توجه قرار گیرد

فرضیات و مبانی نظری

• تعریف جهانی شدن

از جهانی شدن تعاریف مختلفی به عمل آمده است ، بعضی آن را « فرآیند زدودن قید و بندهای جغرافیایی در جهت تضعیف توان دولت - ملت و گسترش نیروهای فراملی دانسته اند . (۲) انسان شناسان آن را گسترش الگوهای فرهنگی در جهان سوم تعریف کرده و اشاره کرده اند که جهانی شدن در معانی متفاوتی بیان و ارائه شده است که رایج ترین آنه گسترش بی سابقه الگوهای فرهنگی ، اقتصاد و اجتماعی کشورهای پیشرفته صنعتی در کل جهان است . (۳)

بعضی از صاحب نظران تعریفی از جهانی شدن ارائه داده اند که مفهوم آن وسیع تر از مفاهیم فوق است . آن ها جهانی شدن را به عنوان « پدیده ای چند بعدی که قابل تسری به اشکال گوناگون عمل اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی ، حقوقی ، فرهنگی ، نظامی و فناوری و همچنین عرصه های عمل اجتماعی چون محیط زیست است » (۴) تعریف کرده اند .

• تاریخچه ی جهانی شدن

ذکر تاریخ قطعی از جهانی شدن ، شاید دور از حزم و احتیاط باشد . همان طور که در تعاریف ارائه شده از جهانی شدن ملاحظه می شود ، از آن به عنوان فرآیند یاد شده است و همان گونه که می دانیم ، فرآیند به تغییرات مستمر و معمولاً کند و ناملموس اطلاق می گردد که نه مقطعی از زمان ، بلکه در یک فاصله طولانی یا نسبتاً طولانی حادث می شود ، به گونه ای که بعضی شروع آن را انقلاب صنعتی و آغاز کشور گشایی و فعالیت های استعماری کشورهای اروپایی در قرون ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ می دانند . (۵) ولی اغلب صاحب نظران عمر آن را بیشتر از چند دهه ، یعنی نیمه دوم قرن ۲۰ و امضای اولین موافقت نامه تعرفه تجارت جهانی (GATT) نمی دانند و

یاد آور می شوند که در دهه آخر آن شدت و وسعت بیشتری یافت . ولی آنچه مسلم است ، اعلام نرخ شناور ارز در سال ۱۹۷۱ به وسیله نیکسون رئیس جمهور آمریکا (۶) و روی کار آمدن دو محافظه کار (۷) (ریگان در آمریکا) و (تاچر در انگلیس) در دو کشور بزرگ صنعتی (آمریکا و انگلیس) روند آن سرعت پیدا کرد و در دهه ی منتهی به پایان قرن ۲۰ نظر خیلی از صاحب نظران اندیشه را به خود جلب کرد .

علل جهانی شدن

آنچه در این مقاله از آن به عنوان جهانی شدن یاد می شود ، معلول عوامل متعددی بود که عمده ترین آنها عبارت اند از :

- ۱- رشد بازار مالی جهانی که اخیرا حجم مالی در مقایسه با حجم تجارت به سرعت رشد کرده است.
- ۲- فروپاشی نظام سوسیالیستی و پایان جنگ سرد و ادغام بازار کشورهای مختلف - به جزء کره ی شمالی - در بازار جهانی .
- ۳- رشد فعالیت های شرکت های چند ملیتی و گسترش منطقه ای نفوذ آن ها .
- ۴- انقلاب در فناوری اطلاعات ، ارتباطات و حمل و نقل که هزینه های ارتباط از راه دور حمل و نقل را کاهش داده و از این رو ، اهمیت فاصله را در فعالیت های اقتصادی به حداقل رسانده است .
- ۵- بین المللی شدن مسائل زیست محیطی .(۸)

• ابعاد جهانی شدن

جهانی شدن گر چه تقریباً تمام شئون زندگی انسان ها را در سراسر جهان تحت تأثیر قرار می دهد ، ولی ظاهراً در طیف وسیع و گسترده آن ، جنبه های فرهنگی ، اقتصادی ، سیاسی و اجتماعی از دید صاحب نظران برجستگی بیشتری پیدا کرده است .

انسان شناسان بنا به موضوع مورد علاقه انسان ، بعد فرهنگی جهانی شدن را با اهمیت دانسته اند . آقای ناصر فکوهی نتیجه جهانی شدن را « یکدست شدن و پیوند خوردن آن در گسترده جهانی و یا به عبارت دیگر ، یکسان شدن جهان بینی ها که به یکسان شدن سلیقه ها و یکسان شدن زیبا شناختی می انجامد » می داند و اضافه می کند « بر این اساس ، اختلاف بین آداب و رسوم ، شیوه های زندگی ، حتی آداب روزمره نظیر : خوراک ، پوشاک ، آرایش و حتی ظریف ترین حرکات نظیر : سخن گفتن ، راه رفتن و نشستن از بین می رود » گفتنی است که محقق نامبرده در جای دیگر همان مقاله ضمن پذیرش تأثیر فرهنگ ها از فرهنگ جهان صنعتی با این ایده که برخی عقیده دارند فرهنگ غربی ، فرهنگ سنتی و بومی را در خود هضم می نماید ، به شدت مخالف بوده و می گوید : « انسان شناسی در رویکرد به جهانی شدن ، در عین حال که تحولات مهم و پیش رونده ناشی از جهانی شدن را گریز ناپذیر و محتوم می داند ، اما در رابطه با ادعای جهان گرا مبنی بر یکسان سازی محرز و بی چون و چرای فرهنگ ها کاملاً تردید دارد و مدعی این است که دیدگاه های جهان گرا پتانسیل ها و پویایی های درونی فرهنگ های متعدد و گوناگونی را کم اهمیت انگاشته و نادیده می گیرد ؛ در حالی که فرهنگ های محلی دارای درون مایه های بسیار عمیق و گوناگونی هستند که در مواجهه با جریانات جهانی هر یک بر اساس محتوای خود واکنش نشان می دهند. (۹)

نوام چامسکی ، زبان شناس و منتقد آمریکایی (۱۰)، حمله به برج های دو قلو را نتیجه اقتصادی جهانی شدن می بیند و آن را واکنشی در تقابل نابرابری های ناشی از اقتصاد جهانی می داند . اقتصاد دانان عمدتاً بعد

اقتصادی جهانی شدن را بیشتر مد نظر قرار داده و معتقدند در فرآیند جهانی شدن ، اصل بر اقتصاد بوده و بسیاری از تصمیم گیری ها بر مسائل اقتصادی متمرکز است .

بعد سیاسی جهانی شدن و کم رنگ شدن مفهوم دولت ، ملت بیشتر مورد توجه علمای علم سیاست و سران کشورهای قدرتمند و به خصوص آمریکا بعد از فروپاشی شوروی قرار گرفته است . به باور آن ها جهان سیاسی از هم گسیخته احتیاج به دیده ای دارد که بتواند « جامعه بشری » یا « جامعه جهانی » را به سمت یکنواختی پیش ببرد . به همین دلیل ، تلاش ایالات متحده و بریتانیا به منظور چیره شدن بر جهان سیاسی از راه عملی ساختی ایده « نظام جهانی » به کار گرفتن تاکتیک های مفهوم سازی و خلق مفاهیم تازه در این جهت است تا بلکه هویت های گوناگون در خانواده ی بشری را در یک ساختار سیاسی - جهانی یک دست ساخته و در اختیار و در زیر چتر به اصطلاح « هویت برتر » آمریکایی قرار دهد و در این راه ایالات متحده می کوشد مفاهیم تازه دیده « جامعه بین المللی » که در عمل جز « باشگاه یاران ایالات متحده آمریکا معنای دیگری ندارد ، به عنوان یک نظام جهان شمول جا بیندازد . (۱۱) بوش پدر در سال ۱۹۹۲ در حقیقت برای توجیه و تبیین نظام به اصطلاح بین المللی جدید در کنگره حاضر شد و چنین گفت : « این طور نیست که امپراطوری شوری به راحتی از هم پاشیده شده باشد ، بلکه آنها در جنگ سرد شکست خوردند ، همان طور که هیتلر در جنگ گرم شکست خورد . پس هر کس که در جنگ شکست بخورد ناکام می ماند و هر کس که پیروز شود ، غنایم آن را کسب می کند و کسانی در این جنگ پیروز شدند که سربازانشان در ویتنام و کره جنگیدند و غنایم هم مال آنها است » او ادامه داد که « محصول جنگ سرد این است که دنیا رهبری غرب را بپذیرد و غرب هم رهبری آمریکا را » (۱۲) . اندیشه بوش را کسانی مانند نیوتن گینگریچ ، اندیشمند راستگرای آمریکایی ، توجیه علمی می کند .

با توجه به ایده برورد تمدن ها هانتینگتون وعده ی پیروزی نهایی « نظام تازه جهانی » در قالب سیاست آمریکا و پیروی قدرت ها و تمدن های دیگر از آن را داده است . (۱۳)

• نظر برخی صاحب نظران درباره جهانی شدن

مک لوهان که نظریه دهکده ی جهانی او معروف است ، عامل ارتباط و اطلاعات را مهمترین عامل جهانی شدن می داند او در ارتباط انسان ها با هم سه مرحله به شرح زیر را بر می شمرد .

۱- ارتباط جوامع و انسان های اولیه که طبیعی ، شفاهی و حرکتی و متوجه تمام حواس بوده است . این مرحله همان جوامع سنتی هستند .

۲- مرحله دوم ، موقعی که خط الفبایی اختراع می شود ، شکل می گیرد . او می گوید از این مرحله به بعد حس بینایی در برقراری ارتباط جایگاه خاصی پیدا می کند ، ضمن اینکه خط در این مرحله فقط مورد استفاده اقشار محدودی قرار می گیرد . با اختراع چاپ توسط گوتنبرگ ، نظام الفبایی در حد چشمگیری توسعه یافته و سهم حس بینایی فوق العاده زیاد می شود و امکان تشکیل متحد شکل پیام واحدی را فراهم می آورد . او از این مرحله تحت عنوان « کهکشان گوتنبرگی » یاد می کند .

۳- بالاخره اختراع وسایل انتشار الکترونیکی ، به خصوص رادیو ، سینما و تلویزیون فرهنگ کتابی و نوع جامعه ای را که به آن وابسته بود و قدرت یک جانبه ای را به بینایی می داد و سبب بی اعتباری استفاده از سایر حواس گردید، واژگون کرده است . وی نتیجه می گیرد که هشیاری شکل گرفته از طریق روش انتشار الکترونیکی ، دنیای ما را به سوی قبیله گرایی جدیدی در مقیاس جهانی خواهد کشاند و جهان را یک « دهکده » جهانی خواهد ساخت . (۱۴)

هانتینگتون در بحث جهانی شدن برخورد تمدن ها را مطرح کرده و اظهار می کند زمانی در گذشته برخورد کشورها به صورت نظامی ، سیاسی یا اقتصادی بود ، ولی امروز این برخورد ، برخورد بین تمدن ها است. او می نویسد فرهنگ های دیگر در برابر فرهنگ غربی هضم خواهند شد . البته بیشترین مقاومت را فرهنگ کنفوسیوسی و به خصوص فرهنگ و تمدن اسلام خواهد داشت .

تعدادی از دانشمندان ، جهانی شدن را برای جهان و از جمله کشورهای در حال توسعه فرصت دانست اند که در آن موانع جا به جایی سرمایه ها و منابع از بین رفته و تقسیم کار بهتر رشد اقتصادی و به دنبال خود توسعه همه جهان را به همراه خواهد داشت ولی بعضی دیگر جهانی شدن را باعث نابرابری بیشتر ، محروم تر شدن جهان محروم و اختلال در نظام جهانی ، فرهنگی و اعتقادی کشورهای فقیر می دانند . (۱۵) در میان صاحب نظران عده ای نیز وجود دارند که به جهانی شدن هم به عنوان یک خطر و تهدید می نگرند و هم به عنوان یک فرصت . این که چه قدر به صورت یک تهدید در آید یا فرصت ، تا اندازه ی زیادی به وضع فرهنگی ، اجتماعی ، برنامه ریزی ها و حاکمیت در یک جامعه بستگی دارد . (۱۶) در خاتمه این بخش لازم است این مطلب یادآوری شود که اغلب صاحب نظران جهان سوم در این امر اتفاق نظر دارند که گرچه جهانی شدن تأثیر مطلوب و نامطلوب خود را در تمام شئون جهان غیر غربی خواهد گذاشت ، ولی این به معنای این نخواهد بود که در آینده شاهد جهانی یکپارچه و تحقق وعده های هانتینگتون و یا مک لوهان خواهیم بود ، بلکه همچنان شاهد رواج تنوع فکری ، رفتاری و اجتماعی و سیاسی در سطح جهان خواهیم بود .

آسیب شناسی اجتماعی

آدمیان در طول تاریخ حیات اجتماعی شان از انواع انحراف ها و آسیب های اجتماعی رنج برده اند و همواره در جستجوی عوامل رهایی از آن بحران ها بوده اند . مطالعه جامعه شناختی آسیب های اجتماعی در چند دهه اخیر پیش از گذشته در محافل دانشگاهی مورد توجه قرار گرفته است . عوارض ناهنجاری های اجتماعی کمتر از بیماری های جسمانی نیست . به همین دلیل شناسایی آنها و انگیزه های به وجود آمدن آنها و نیز راه های پیشگیری از آنها لازم است.

آسیب شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی به عاریه گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری های عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می شوند . (۱۷) در واقع با شکل گیری و رشد جامعه شناسی در قرن نوزدهم ، بهره گیری از علوم مختلف برای بیان فرآیند های اجتماعی معمول شد و در نتیجه بسیاری از اصطلاحات رایج در علوم دیگر چون زیست شناسی ، علوم پزشکی و زمین شناسی در جامعه شناسی نیز به کار گرفته شد که از آن جمله کلمه آسیب شناسی Pathology را می توان نام برد . این واژه از ریشه یونانی path= patho به معنی رنج ، محنت ، احساسات و غضب و logy به معنای دانش و شناخت ترکیب یافته است ، بنابراین Pathology به معنای ناخوشی شناسی ، مرض شناسی ، علم تشخیص امراض ، مطالعه علائم غیر عادی به کار به کار می رود . (۱۸)

آسیب شناسی در اصطلاح علوم طبیعی عبارت است از شناخت ریشه بی نظمی ها در ارگانیسم انسانی ، بنابراین در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه ، اصطلاح آسیب شناسی اجتماعی Pathology social برای مطالعه و ریشه یابی بی نظمی های اجتماعی و انحرافات اجتماعی به کار می رود .

مقاصد و وظایف آسیب شناسی اجتماعی عبارتند از :

الف) مطالعه و شناخت آسیب های اجتماعی و دلایل پیدایی آنها .

ب) پیشگیری از وقوع جرم و انحراف در جامعه به منظور بهسازی محیط زیست جسمی و

خانوادگی

ج) درمان کجروی اجتماعی و استفاده از شیوه های مناسب برای قطع ریشه ها و انگیزه های این

کجروی .

د) تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد انحرافات اجتماعی

بحث و تبیین یافته ها

• روش شناسی

پژوهش انجام شده و نتایجی که در این بخش آورده می شود، از نوع توصیفی اسنادی خواهد بود.

• جهانی شدن مصطلح

باید توجه داشت که در جهانی شدن متداول هر چند بر ابعاد فرهنگی و سیاسی نیز تأکید می شود اما محور اصلی تأکید، محور اقتصادی آن هم در بعد تجاری است. هرچند همانگونه که اشاره شد بعد اقتصادی جهانی شدن غالب است اما این نکته نباید به نادیده انگاشتن سایر سطوح اجتماعی بینجامد.

برخی از محققان و دانشمندان نظیر کاستلز این عصر را مثلی با سه ضلع اجتماعی، اقتصادی و فنی می دانند. بعد اجتماعی آن نظام سرمایه داری با تضادها، روابط اجتماعی و شیوه تولید آن است. بعد اقتصادی آن عمدتاً تأکید بر وجوه نرم افزاری دارد تا سخت افزاری یعنی کشوری که اطلاعات بیشتری تولید کند و دسترسی به اطلاعات بیشتری داشته باشد توسعه یافته تر است و بالاخره بعد فنی آن ناظر به تکنولوژی اطلاعات است که برخی از متفکران جهانی شدن تنها این وجه را در تعریف جهانی شدن لحاظ می کنند.

به نظر می رسد در تعریفی که برخی از جهانی شدن ارائه نموده اند توجهی به وجوه سیاسی و فرهنگی ننموده اند. در صورتی که از اهمیتی انکار ناپذیر برخوردار است. وجه سیاسی جهانی شدن کاهش نقش دولت - ملت ها و افزایش نقش شرکت ها و سازمان های فراملی است. به دلیل ارتباطات جهانی تکنولوژی اطلاعات و اطلاعات گرای، نظارت دولت ها بر نیروهای داخلی اعم از فرهنگی، اقتصادی، سیاسی به تدریج کم رنگ می شود.

بعد فرهنگی جهانی شدن نیز ناظر به مباحثی از قبیل پایان تاریخ و اینکه سرنوشت محتوم جوامع حرکت به سوی لیبرال دموکراسی و حقوق بشر یا آمریکایی شدن است که با توجه به نظام فعلی جهان طبیعی است که ارزشهای آمریکایی، ارزشهای جهانی و مسلط و سرنوشت محتوم بشریت معرفی و القا شوند. به هر حال جهانی شدن سرمایه داری به استحاله فرهنگی می انجامد که در نتیجه تأثیرات اجتماعی و آسیبهای ویرانگری به دنبال خواهد داشت.

طرح شعارهایی از قبیل دموکراسی و حقوق بشر بدون توجه به فلسفه و مبانی آن زمینه ساز ورود نظام سرمایه داری در کشور های غیر سرمایه داری است که می توان از تبعات منفی استقرار چنین نظامی به فروپاشی اجتماعی و روانی این کشورها، افزایش واردات و مصرف گرایی و پرهیز از اتکاء به خود اشاره کرد و این هشدار است برای دولتمردان و صاحبان خرد که مراقب باشند تا منابع طبیعی و نیروی انسانی و فکریشان در پوشش پیشرفت و دموکراسی و گسترش موازین اخلاقی به یغما نرود.

مصدق عینی فریب نظام سرمایه داری به سرکردگی آمریکا حمله این کشور به عراق با شعار تحقق تمدن و پیشرفت و آزادی در این کشور است. سران غرب به ظاهر می گویند که همه در دهکده جهانی همسایه ایم اما هرگز اخلاق همسایگی را رعایت نمیکنند. آنها می خواهند الگوهای رفتاری را از ملت ها تغییر دهند و صورت نامرئی در ساختار و شاکله کشورهای اسلامی نفوذ نمایند و در اینجا مراد از جهانی شدن همان غربی شدن است و هجوم رسانه ای و تهاجم فرهنگی با همین رویکرد صورت می گیرد که فرهنگ آمریکایی و غربی را ارزش جهانی بنامند و به همه ملت ها تزریق و تحمیل نمایند. ابتدا یک نظام حقوقی ساختگی را با عناوین گول زننده ای چون حقوق بشر، اخلاق مدنی برای جامعه جهانی تعریف می کنند و خود را پرچم دار و داعیه دار آن معرفی می نمایند حال آنکه نه تنها در سرزمین های خودشان این حقوق را نقض می نمایند بلکه

در مورد ملت های دیگر به خصوص ملت های جهان سوم نقض فاحش و آشکار این حقوق را شاهد می باشیم.

امپریالیزم غرب پس از سقوط کمونیزم جهان را بی صاحب و بی رقیب می بیند و باهدف غربی سازی از جهانی سازی سخن می گوید و نشان داده است که در این سلطه جهانی نه به اخلاق و نه به قرار دادهای بین المللی و نه به دموکراسی پایبند باشد.

وقتی سخن از سرنوشت مشترک جهانی و مسئولیت مشترک جهانی سخن به میان می آید به این معنی است که بگویند سرنوشت شما به تصمیم ما منوط است و ما از این پس برای جهان تصمیم میگیریم به عبارتی دیگر این دهکده جهانی کدخدا می خواهد و کدخدای جهان ما هستیم دوره دولت - ملتها به سر آمده و حق دخالت در امور همه دولتها را داریم اما این معادله به عکس صدق نمی کند یعنی بقیه دولتها حق دخالت در امور داخلی آمریکا و انگلیس را ندارند (۱۹)

• تهدیدات جهانی شدن امروزی برای دنیای اسلام

روند جهانی شدن در سال های پایانی قرن بیستم و آغازین قرن بیست و یکم چنان بود که بسیاری از کشورهای اسلامی و غیر اسلامی را تهدید نموده است. در این میان اسلام به عنوان یک رقیب جدی نظام سرمایه داری در نوک پیکان تهدیدات فرهنگی ناشی از جهانی شدن قرار داشته و هر روز شاهد برنامه های از پیش طراحی شده برای برخورد با آموزه ها و ارزش های اسلامی می باشیم.

عمده ترین تهدید جهانی شدن برای دنیای اسلام در بعد فرهنگی می باشد اما این بار بسیار زیرکانه ، هوشیارانه به این صورت که سرکردگان جهانی شدن به مقابله مستقیم با دین نمی پردازند بلکه در بستر

دین و با داعیه هایی از جنس دین سعی در زوال دین دارند. به تعبیر ساده تر آن ها مایل به ایفای نقش دین و جایگزینی خدا بر روی زمین می باشند که مصادیق بارزی از استفاده ی ابزاری از دین برای مقاصد غیر الهی را می توان امروز در دنیا مشاهده نمود .

مفاهیمی همچون عدالت ، آزادی ، مساوات و حقوق بشر و آزادی را آنگونه که منافع شان بهتر تأمین می گردد تعریف و ترجمه می نمایند . در واقع از هر آنچه در توان دارند استفاده می نمایند تا ایدئولوژی معارض با اصول اسلامی را به مخاطبان مسلمان خود تحمیل نمایند .

کمیسیون تدوین استراتژی امنیت ملی آمریکا در طرح پیشنهادی خود برای استراتژی ملی آمریکا در قرن ۲۱ تصریح می نماید که فشارهای ناشی از زندگی مدرن و حضور جدی فناوری های نوین منجر به بروز نارضایتی هایی نزد شهروندان مدرن این جوامع خواهد شد که به طور طبیعی اقبال آنها را به ایدئولوژی های رقیب که بر روی آرامش روانی افراد از طریق التزام به اصول اخلاقی و دینی تأکید دارند افزایش می دهد .

لذا تلاش برای تخریب اسلام در دستور کار دولت ها در این جوامع قرار گرفته است و برخورد با اسلام به عنوان حمایت از اصول دموکراسی مطرح می شود که نمونه بارز آن را در تهاجم به عراق و افغانستان می توان مشاهده کرد . به همین دلیل است که در مقوله «مبارزه با تروریسم» و «دولتهای دارنده سلاحهای کشتار جمعی» عملاً متوجه کشورهای اسلامی شده و عمدتاً روی بازیگران متعلق به جهان اسلام تأکید ورزیده و بازیگران غیر مسلمان را در رتبه دوم تهدید آفرینی قرار داده است و این هشدار است برای دولتمردان و صاحبان خرد که مراقب باشند تا منابع طبیعی و نیروی انسانی و فکرشان تحت لوای پیشرفت و دموکراسی و گسترش موازین اخلاقی به یغما نرود چرا که در جهان امروز رقیب و دشمن

تغییر معنا داده و از مخالف اقتصادی و سیاسی که در دوره جنگ سرد ملاک بود به مخلف فرهنگی تبدیل شده است .

در واقع جهانی شدن با تاکید بر رفاه اقتصادی و تجارت آزاد ناظر برکسب سود بیشتر بوده و رفاه بشر را در صدر برنامه های خود قرار داده و اصولاً به سعادت و رستگاری اخروی نمی اندیشد.

فرهنگ لیبرالیسم که اینک داعیه دار انحصاری جهان شمولی است ماهیتاً دنیا گرا و آخرت گریز است. لذا جهانی شدن به روایت آمریکا ارزشهای اسلامی را با چالشهای جدی مواجه ساخته ،بدیهی است که در این چالش به علت یکسان نبودن میزان امکانات و فن آوری طرفین جهان اسلام بیش از آنکه مهاجم باشد در معرض تهاجم خواهد شد.

• جهانی شدن واقعی از دیدگاه اسلام

در برابر انگیزه های سیاستمداران و اقتصاد دانان و حقوق دانان که در روند جهانی شدن به حاکمیت یک قدرت برتر می اندیشند انسان های صادق و عدالت خواهی بوده اند که به راستی از این همه فاصله ها و تبعیض ها فرادست و فرودست به ستوه در آمده و درصد چاره دردهای همه انسانها برآمده اند و با طرح شعار جهانی سازی و مدیریت یگانه برای انسانها درصد رفع تبعیض ها و تضاد ها و درگیری ها و سلطه طلبی ها برآمدند و این انسانهای عدالت خواه کسانی نبودند جز انبیا و اولیاء الهی که با بیان حقیقت ذهن بشریت را به این نکته معطوف نمودند که به بدون اعتقاد به غایت و خالق برای انسان و وحدت گرایی و خالق گرایی نظام جهانی با مشاهده شباهتهای در برخی زمینه ها نمی توان قائل به جهانی شدن واقعی بود . در واقع با اندکی تعقل و تأمل مشخص می گردد که صرف تشابه و یک نواختی در لایه های رویین جامعه

که مرزها را در نوردیده است نمی توان داوری نمود که جهانی شدن واقعی محقق گردیده است بلکه جهانی شدن واقعی را باید عمیق تر و فلسفی تر جستجو نمود.

• وظیفه جهان اسلام در قبال تاثیرات منفی از جهانی شدن

علی رغم چالش آفرینی جهانی شدن فرصت ها و ظرفیت هایی نیز پدید آمده که با هوشیاری و بیداری اندیشمندان و مجامع اسلامی می توان از این فرصت ها در جهت نهادینه کردن جهانشمولی اسلام بهره جست و از تاثیرات منفی جهانی شدن کاست. (۲۰)

مسئله دیگر که باید در خور توجه مجامع دینی قرار گیرد استفاده همه جانبه دنیای غرب از رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی می باشد. در واقع رسانه ها مهمترین ابزار جهانی شدن در حیطه فرهنگ هستند و این امر بیداری دنیای اسلام را می طلبد. رسانه های صوتی و تصویری و الکترونیکی به همان صورت که به طور شبانه روزی در خدمت تبلیغ و اشاعه فرهنگ و ارزش های غربی و صهیونیستی قرار گرفته اند می توانند در خدمت توسعه ارزش ها و مبانی اسلامی قرار گیرند.

همگان می دانند نقشی را که رسانه ها و وسایل ارتباط در نهادینه کردن اصول و مبانی معرفتی بر افکار انسان ها به خصوص نسل جدید و نوپا ایفاد می کند از عهده همایش ها و گردهمایی ها و سخنرانی خارج است.

از این واقعیت انکار ناپذیر نمی توان گذشت که جهان امروز برای خلاء معنوی و اخلاقی خود به این دین روی آورده است و همین میل و رغبت بستری است مناسب برای حاملان پیام دین تا در سایه آنهم توده مردم و هم نخبگان را با آموزه های دینی آشنا سازند. بررسی انواع نا آرامی های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در جهان نشان می دهد که بسیاری از مردم تحقق نیازهای خود را قاطعانه در پیوستن به گروهها و جنبش های

مذهبی می بینند. تحولات امروزه کشورهای عربی همچون مصر، تونس، یمن، بحرین و لیبی در این راستا قابل تحلیل است.

در بعد اقتصادی نیز ایجاد بازار مشترک اقتصادی راهی است برای شکوفایی اقتصادی کشورهای اسلامی منابع انسانی و سرمایه ای که در کشور های اسلامی وجود دارد فرصت های مهمی را برای توسعه و گسترش این بازار مشترک فراهم خواهد نمود.

امروزه تجهیز کشورهای اسلامی به تکنولوژی نو و مدرن می تواند اهداف جهانی سازی را که غربی ها دنبال می کنند تضعیف نماید.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

جهانی شدن ناشی از شرایط اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم بود که با رشد و گسترش تجارت و وابستگی متقابل اقتصادی کشورهای غربی، شرکتهای چند ملیتی به صورت بازیگران اصلی در صحنه اقتصاد جهان ظهور یافتند. در نتیجه و بتدریج جهت تحولات از مقیاس محلی به جهانی تغییر یافت، فرایندی که نه تنها شاخص های و لایه های مختلف جهانی شدن داری اثر پذیری و اثر گذاری متفاوت در سطح جهان گردید . به طوریکه پیشرفت صنعت ارتباطات ، موجب انتقال سریع اطلاعات و دسترسی همگان به رایانه و اینترنت شده و پیش بینی شده که تا قسمت اعظم آنها در کشورهای اسلامی خواهد بود با این ترتیب مفهوم فاصله و فضا به کلی دگرگون گردیده است و پیدایش شرایط جدید در جهانی شدن فرهنگ که جهان اسلام را با ارزش ها و بنیانهای معنوی و اساسی خود در معرض چالش قرار داده است.

جهانی شدن چه ضرورتی تاریخی و خود جوش باشد و چه پروژه ای برنامه ریزی شده و تحمیلی، واقعیتی است که پیش روی جهانیان و بویژه کشورهای اسلامی قرار دارد و فرصت بازنگری در این میدان بر روی همه جوامع باز است . در این میدان هم فرصت فراوان است هم خطر ، هر جامعه که توانایی به خدمت گرفتن ابزارهای موجود و استعداد های بالقوه خود را در چار چوب مرزهای ملی داشته باشد و شیوه به کارگیری آن را در رابطه با دیگر کشور ها به گونه ای سازگار با شرایط و مقتضیات جهان قرن بیست و یکم بداند قابلیت بازیگری موفقیت آمیز در این میدان را خواهد داشت .

در حال حاضر از ۵۷ کشور اسلامی ۳۸ کشور تا حدودی توسعه یافته اند و ۱۹ کشور نیز کمتر توسعه یافته و ضعیف اند همچنین از ۵۷ کشور اسلامی ۱۳ کشور در فرایند الحاق به سازمان جهانی تجارت به سر می برند و ۴ کشور خواست الحاق نداده اند و مابقی یعنی ۴۰ کشور مسلمان که عضو سازمان کنفرانس اسلامی نیز

می باشند به سازمان جهانی تجارت پیوسته اند و یا عضو ناظر می باشند که این امر می تواند باعث تاثیر گذاری کشورهای اسلامی بر تصمیمات این سازمان جهانی باشند(۲۱)

ایران نیز اگر قرار است به توسعه دست یابد و خود را از فقر اقتصادی دور کند لازمه آن توزیع در آمد و عدالت اجتماعی است و این موضوع از طرق اقتصاد مشارکتی امکان پذیر است. توسعه همه جانبه و پایدار به صورت پخش کالاهای اقتصادی و تجارت با جهان امکان پذیر است . بدون تعامل با جهان پیرامون توسعه غیر ممکن به نظر می رسد شاهد این ادعا نیز ،سند چشم انداز بیست ساله کشور است که در آن ایران ۱۴۰۴ کشوری توسعه یافته در سطح منطقه ای و دارای تعامل سازنده و موثر در روابط بین المللی خود ترسیم شده است ابلاغ سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی این زمینه را فراهم آورده است .کسب برتری در رقابت جهانی اقتصاد نیازمند رقابت موثر ، اثر بخش ، هوشمند ، و هدفمند در اقتصاد ملی است و توسعه یافتگی اقتصاد ملی ، نقطه آغاز فرایند کسب برتری در عرصه اقتصاد جهانی است.(۲۲)

در اقتصاد مدرن امروزی هر فرصت و مزیتی در هر نقطه از دنیا ارزش و فرصتی برای تولید محسوب می شود و عاملی برای ثروتمند شدن شهروندان کشورهای مسلمان ، برای مثال چین ، با حفظ ارزشها و فرهنگ خود به استقبال جهانی شدن می رود و در بین کشورهای اسلامی ، مالزی با قبول جنبه های مثبت جهانی شدن از نظر آن فن آوری اطلاعات : در برابر جهات مخرب جهانی شدن ، بویژه تاثیرات فرهنگی و سیاسی آن به شدت ایستادگی کرده است . کشورهای مسلمان باید به خوبی مراقب باشند تا ناخودآگاه در سایه نفی و انکار مطلق غرب از یکسو و به بهانه حفظ استقلال و اجتناب از وابستگی به غرب از سوی دیگر ، جامعه را به سمت قشری گری رکورد و عقب ماندگی و عصبیت های غیر منطقی که حاصلی جز تشدید شکافهای موجود، واماندگی علمی ، صنعتی و تکنولوژیک و در نهایت فرو پاشی ملی نخواهد داشت سوق ندهند.(۲۳)

در زمینه فرهنگی نیز باید راهکارهای مناسب منطقی و عقلانی برای آن در نظر گرفته شود ، زیرا که سیستم های فرهنگی از سیستم های باز محسوب می شوند و سائل و تکنولوژی ارتباطی تیز قبل از آنکه کشورهای مسلمان بخواهند در جهان گسترش یافته و بلاوقفه در حال رشد است و به همین لحاظ ارتباطات بین سیستم فرهنگی بسیار شدت یافته است بنابراین نه می توان و نه شایسته است که حصار کشی بپردازیم . زیرا که از یک طرف خود مزایای مثبت آن محروم نموده ایم و از طرف دیگر به طور قطع در بلند مدت منجر به بروز آنتروپی مثبت در آن خواهد شد ، باید توجه داشت که در حل تعارضات فرهنگی رفع صورت مسئله آنهم به شکل صوری و مقطعی عملی بدون نتیجه است بنابراین پیشنهاداتی به شرح ذیل مطرح می نماید:

۱ - مجموعه فرهنگی یک جامعه را صورت سیستمی مورد مطالعه قرار دهیم در اینصورت می توانیم به پرورش و آماده سازی و مصونیت بیش از باز دارندگی ، به ایمن سازی و بیش از گریز انفعالی ، به برخورد کنش مند و خلاق در مواجهه با عناصر سیستم فرهنگی غرب دست یابیم.

۲ - تهیه و تدوین راهبردهای جامع و فراگیر درباره فرایند جهانی شدن با در نظر گرفتن ویژگیهای متفاوت و ابعاد متفاوت فرهنگی ، اقتصادی سیاسی ، اجتماعی و فنی این پدیده.

۳ - با توجه به وضعیت ترکیبی این پدیده که دارای دستاوردهای مثبت و تاثیرات منفی است . آسیب پذیریهایی در این فرایند گسترده است ولی به معنای نفی منطق جهانی شدن نیست بلکه به معنای یافتن راه حل برای معضلات جهانی با منطق و بینش جهانی است . موثرترین راه استفاده از فناوریهای رو به توسعه جهان با کمترین هزینه برای تقویت و معرفی فرهنگ اسلامی به جهان می باشد.

۴ - شناخت تجارب و رویکردهای دیگران در قبال جهانی شدن برای ایجاد راهبرد جامع برای کشورهای اسلامی ضروری است.

منابع و مأخذ:

- ۱- جهانی شدن و پیامدهای آن، دفتر مطالعات اقتصادی، ص ۲، خرداد ۱۳۸۳
- ۲- اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال نوزدهم، ش ۱۱ و ۱۲ مرداد و مهر ۸۴،
- ۳- مجله جامعه شناسی ایران، مقاله ای از ناصر فکوهی، دوره چهارم، ش ۲
- ۴- اطلاعات سیاسی اقتصادی، ش ۱۴۷ و ۱۴۸.
- ۵- مجله جامعه شناسی ایران، دوره چهارم، ش ۴، زمستان ۸۱.
- ۶- همشهری ماه، تیر ماه ۱۳۸۰.
- ۷- اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ش ۲۰۷ و ۲۰۸.
- ۸- همان، شماره های ۱۴۸-۱۴۷ و ۲۰۸-۲۰۷
- ۹- مجله جامعه شناسی ایران، مقاله ای از ناصر فکوهی، دوره چهارم، ش ۲
- ۱۰- همان
- ۱۱- کتاب هفته، شنبه ۶ اسفند ماه ۱۳۸۴.
- ۱۲- اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ش ۱۴۹ و ۱۵۰.
- ۱۳- نامه فرهنگ، سال چهارم، به نقل از مصاحبه جواد لاریجانی
- ۱۴- اطلاعات سیاسی و اقتصادی ش ۱۴۹ و ۱۵۰.
- ۱۵- جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی، ژان کازنو، ترجمه دکتر محسنی و دکتر ساروخانی، انتشارات اطلاعات، ص ۲۱۲ و ۲۱۳
- ۱۶- نامه فرهنگ، سال چهارم، پاییز ۷۳: اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ۱۴۸ و ۱۴۷.

۱۷- فرهنگ کامل انگلیسی فارسی، آریانپور، کاشانی، ج ۴، ص ۳۸۲۱.

۱۸- دکتر عبدالحسین خسرو پناه دزفولی، آسیب جامعه دینی، ص ۱۰۵

۱۹- رازهای بزرگ جهانی شدن به روایت غرب، دکتر حسین مهربان، کتاب نقد، شماره ۲۵، ص ۷۳

۲۰- دین و جهانی شدن، چالش ها و فرصت ها، دکتر محسن الویری، کنفرانس بین المللی وحدت

اسلامی، اردیبهشت ۱۳۸۲

۲۱- جهانی شدن، ابعاد و رویکردها، میرمحمدی، داود، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره

۱۱، ۱۳۸۱

۲۲- تأثیر جهانی شدن بر ساختار فضایی کلان شهرهای ایران، نصیری، اسماعیل و دیگران، مجموعه

مقالات اولین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، ۱۳۸۵

۲۳- ما و جهانی شدن، نهاوندیان، محمد، انتشارات مرکز ملی مطالعات جهانی شدن، تهران، ۱۳۸۶

بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مهاجرت روستاهای

حاشیه‌ای و دورافتاده به شهرستان اسلام آبادغرب

قهرمانی علیرضا^{۸۲}

چکیده:

این تحقیق با عنوان «بررسی علل و عوامل اجتماعی و فرهنگی مهاجرت» در سال ۱۳۸۹ و در شهرستان اسلام آبادغرب انجام گردید. هدف کلی آن شناخت عوامل فرهنگی و اجتماعی بر مهاجرت روستاهای حاشیه‌ای و دورافتاده‌ی شهرستان اسلام آبادغرب طی ۵ سال اخیر می‌باشد؛ و جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل مهاجرینی که از این مناطق به شهرستان اسلام آبادغرب طی ۵ سال اخیر و حجم نمونه نیز شامل تک تک مهاجرین می‌باشد که ۸۰ نفر می‌باشد. شیوه‌ی نمونه‌گیری نیز به صورت تصادفی ساده یا (SRS) و شیوه‌ی محاسبه‌ی حجم نمونه از طریق فرمول کوکران بوده است. نوع تحقیق نیز پیمایشی (Survey) و ابزاراندازه‌گیری اطلاعات نیز پرسشنامه بوده است. چارچوب نظری این پژوهش بر اساس نظریه‌ی وابستگی طراحی و تنظیم شده است. بر اساس این نظریه علت‌های مهاجرت را نمی‌توان از اثرات آن جدا نمود. لذا در این نظریه به مهاجرت به عنوان یک عامل اثرگذار منفی در راه توسعه توجه دارد. متغیر وابسته در این تحقیق «مهاجرت» و متغیرهای مستقل آن عبارت بودند از جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت اقتصادی، تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز با استفاده از برنامه‌ی آماری Spss صورت گرفته یافته‌های مهم بررسی:

^{۸۲} دانشجوی ارشد رشته جامعه‌شناسی واحد اراک

این تحقیق دارای سه فرضیه می باشد که بعد از تجزیه و تحلیل و نیز با توجه به نوع هر متغیر (اسمی - ترتیبی - فاصله‌ی و نسبی) مشخص گردید که میان جنسیت، وضعیت اقتصادی، و مهاجرت روستاهای دورافتاده و حاشیه‌ای به شهرستان اسلام آبادغرب در سال ۱۳۸۹ ارتباط معنی‌داری وجود داشت؛ ولی متغیر تحصیلات ارتباط معناداری را با متغیر وابسته یعنی مهاجرت نشان نداد. نیز مشخص شد که از میان مهاجرت‌کنندگان به شهرستان اسلام آبادغرب مردان بیشتر از زنان مهاجرت می‌کنند و میزان تحصیلات تعداد بیشتری از آنان در حد راهنمایی و متوسطه بوده است و نیز مشخص گردید که تعداد بیشتری از مهاجرت‌کنندگان برای دسترسی بهتر، بهبود وضعیت اقتصادی و ادامه‌ی تحصیلات مجبور به مهاجرت به این شهر بوده‌اند.

-مقدمه

اگر چه نمی‌توان در مقابل آثار مشهود اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پدیده‌ی روبه رشد مهاجرت، دستی از روی عادت تکان داد و بی تفاوتی از کنار دیوار غربت شهرهای دور و نزدیک گذشت، با این حال گویا غم نان و دغدغه کار و زندگی بهتر را هیچ اندیشه گریزی جز پناه بردن به دیوارهای جان گرفته‌ی مهاجرت نیست. شاید در باب مهاجرت کمتر بتوان به معنای تردید رسید که گریبان‌گیر مهاجران می‌شود. تردیدی که مهاجرت را به عنوان آخرین راه‌هایی از شرایط موجود در قالب واکنشی به تفاوت‌های آشکار ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در مناطق مختلف یک کشور معنا می‌کند، در میان انبوه واژگان سربه راه و معمول فارسی مهاجر کسی است که از موطن خود به جایی دیگر نقل مکان کرده باشد. بر اساس آنچه تحقیقات از سهم فزاینده نیروی جویای کار در آمار هر ساله مهاجرت نشان می‌دهد مهاجرت در ذات خود وابسته به همان انگیزه‌ای است که شرایط متفاوت اقتصادی و اجتماعی را طلب می‌کند. این انگیزه در این جایگاه به محوری برای جست و جوی آرمانها تبدیل شده و جنبه‌ای کارکردی و معناساز به شرایط حال فرد می‌بخشد آن هم جنبه‌ای که رنج زیستن پس از مهاجرت را به وسعت رویای شیرین آینده تزریق می‌کند و این نقطه آغاز مفهوم از خود بیگانگی است. (مجله‌ی علوم اجتماعی، ۱۳۸۲: ۲۱)

۲- بیان مسئله:

مهاجرت و حاشیه‌نشینی به توسعه شهری اطلاق می‌شود که بدون برنامه‌ریزی هدایت و کنترل و بدون رعایت مقررات شهرسازی توسط توده مردم ایجاد می‌شود.

پیامد گسترش شهرنشینی و پیدایش شهرهای بزرگ محله‌های حاشیه‌نشینی با بافت نابسامان است که معمولاً ساکنین آن را مهاجرین روستایی یا اقشار کم درآمد شهری تشکیل می‌دهند که از نظر اشتغال دارای مشاغل کاذب می‌باشند. به طور کامل مهاجرت از مناطق روستایی یا شهرهای سنتی به شهرهای بزرگ موجب از دست رفتن خلق و خوی پیشین و کسب خلق و خوی جدید و ضعیف شدن عملکرد فردی، گروهی و اجتماعی حاشیه‌نشینان می‌شود و این افراد در اجرای نقش‌های محوله دچار شکست و ناکامی می‌شوند و کارایی خود را از دست می‌دهند. (مجموعه‌ی مقالات، ۱۳۸۲: ۲۴)

همانطور که پیداست پدیده‌ی حاشیه‌نشینی و به عبارت بهتر زندگی حاشیه‌ای از جمله پدیده‌های مهم اجتماعی است که در اثر مهاجرت خانواده روستایی به شهر در طی ۳۰ سال گذشته به وقوع پیوسته است. اکثر جمعیت ساکن این مناطق را مهاجران روستایی تشکیل می‌دهند.

به همین دلیل برای روشن‌تر شدن این وقایع و دلایل مهاجرت روستاییان به شهرها این تحقیق در سال ۱۳۸۹ و در شهرستان اسلام آباد غرب انجام شده تا سعی شود عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر در مهاجرت روستاییان به شهرها مشخص شود. به طور کلی این تحقیق درصدد است که به بداند که میزان مهاجرت روستاییان در این منطقه تا چه حد است؟ چه عواملی بر آن تأثیر دارد؟ و ابعاد مختلف مهاجرت را بررسی کند.

۳-اهداف تحقیق:

هدف کلی:

هدف کلی این تحقیق بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر مهاجرت روستاییان حاشیه‌ای و دورافتاده شهرستان اسلام آبادغرب است.

اهداف جزئی:

۱ - تعیین میزان تحصیلات افراد و تأثیر آن بر مهاجرت روستاییان حاشیه‌ای و دورافتاده به شهرستان اسلام آبادغرب

۲ - تعیین جنسیت افراد و تأثیر آن بر مهاجرت روستاییان حاشیه‌ای و دورافتاده کلیایی به شهرستان اسلام آبادغرب

۳ - تعیین رابطه وضعیت اقتصادی افراد و تأثیر آن بر مهاجرت روستاییان حاشیه‌ای و دورافتاده به شهرستان اسلام آبادغرب

۴-پیشینه‌ی مطالعاتی تحقیق:

تحقیقات نشان می‌دهد که موانع بر سر راه توسعه متعددند. در این راستا، مهاجرت مخصوصاً مهاجرت شدید که به دنبال برنامه‌های توسعه در جوامع جهان سوم نمود پیدا کرده است، از مجموعه عواملی است که توسعه نیافتگی این جوامع را تبیین می‌کند. (زاهدی، ۱۳۸۲: ۲۸۲)

پیشینه‌ی داخلی:

۱ - در این زمینه آقای محمود مشفق در سال ۱۳۸۳ تحقیقی بروی برآورد شاخص‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و جمعیتی مناطق روستایی استانهای ایران انجام داده است و تأثیر آن را بر مهاجرت‌های روستایی در دهه‌ی ۱۳۶۵ - ۱۳۷۵ سنجیده است، نتایج این تحقیق نشان می‌دهد مناطقی که از نظر درجه‌ی توسعه‌یافتگی در سطح بالاتری قرار دارند؛ مانند روستاهای تهران، یزد، قم، اصفهان و سمنان میزان مهاجر فرستی آنها نیز کمتر است. همچنین ایشان دریافته‌اند رابطه‌ی معناداری بین توسعه اقتصادی، توسعه‌ی بهداشتی و برخورداری از تسهیلات عمده‌ی مسکن و مهاجرت وجود دارد. ولی در آزمون فرضیه‌ی اصلی خود دریافت که بین سطح توسعه‌ی اقتصادی - اجتماعی در مناطق روستایی و میزان خالص مهاجرتی رابطه‌ی معکوس و معنی‌داری وجود دارد. (مشفق، ۱۳۸۳: ۳۱۹ - ۳۹۴)

پیشینه‌ی خارجی:

۱ - مطالعات تودار در جوامع آفریقایی، آسیایی و آمریکای لاتین نشان می‌دهد که علی‌رغم تفاوت این جوامع در فرهنگ، شرایط اقتصادی و ساختارهای اجتماعی و سیاسی، دارای ویژگی‌های مشترکی نیز می‌باشند که مانع توسعه‌ی این کشورها شده است. وی آنها را در ۶ گروه دسته‌بندی می‌کند. در این راستا مهاجرت مازاد بر فرصت‌های شغل را نشانه توسعه نیافتگی کشورهای جهان سوم تلقی کرده و آن را عامل تقویت‌کننده در عقب‌ماندگی این کشورها می‌داند. (تودار، ۱۳۸۳: ۲۵۸)

۵- مبانی نظری

به طور کلی دیدگاه‌های مختلفی در مورد پدیده‌ی مهاجرت و حاشیه‌نشینی شهری وجود دارد که می‌توان آنه را به سه دسته‌ی کلی طبقه‌بندی کرد:

دیدگاه لیبرالی:

این دیدگاه با آنکه به برخی از ابعاد پدیده‌ی مهاجرت و حاشیه‌نشینی در شهر توجه دارد اما تحلیل ریشه‌ای از مسئله به دست نمی‌دهد و بیشتر به بعضی جنبه‌های اجتماعی، فیزیکی و اقتصادی مهاجرت تأکید دارد. تحلیل‌هایی که آنان از روابط اقتصادی کشورهای در حال توسعه ارائه می‌دهند به طور عمومی بر اساس شناخت عوامل درونی است و از میان تأثیرات متقابل عوامل درونی و برونی نظام اقتصادی و عملکرد روابط بین‌المللی اقتصادی کشورهای توسعه یافته بر کشورهای در حال توسعه پرهیز دارند. (مجموعه‌ی مقالات جلد اول، ۱۳۸۲)

دیدگاه مالتوسی:

به عقیده‌ی دانشمندان فقر شدید گروه کثیری از افراد جامعه و پدیده‌ی مهاجرت و حاشیه‌نشینی شهری که باعث بروز آسیب‌های اجتماعی مانند انواع بزهکاری‌ها، قتل و جنایات و سایر مشکلات اجتماعی کشورهای در حال توسعه می‌شود به رشد جمعیت این کشورها نیز بستگی دارد. به عقیده‌ی مالتوسی‌های

جدید مسبب بیکاری و فقر و مهاجرت و در نهایت حاشیه‌نشینی جمعیت بیش از حد است. (مجموعه‌ی

مقالات جلد اول، ۱۳۸۲)

دیدگاه کلیت وابستگی و ساختارگرایان:

نظریه پردازان و متفکران مکتب وابستگی و ساختارگرایان در آمریکای لاتینمانند کوندر فونک، دوس رومانتوس، فورتادو و مانوئل کاستل و دیگران عقب‌ماندگی کشورهای در حال توسعه را معلول پیشرفت اقتصادی کشورهایی توسعه یافته‌ی کنونی می‌دانستند که به موازات رشد نامتعادل و نابرابری درآمدها افزایش می‌یابد و عدم تعادل‌های ساختاری جامعه شدت می‌یابد و برآیند عملکرد توسعه وابسته، پیدایش شکاف طبقاتی میان شهر و روستا و در نتیجه ظهور گروه‌های حاشیه‌نشین شهری است. از دیدگاه‌اندیشمندان مکتب جامعه‌گرا و جامعه‌گرایان جدید، حاشیه‌نشینی و پیدایش گروه‌های حاشیه‌ای و فقیر در جامعه‌های شهری کشورهای در حال توسعه، ناشی از عملکرد روند طبیعی تضاد میان کار و سرمایه است.

۶- چارچوب نظری:

بنیان و اساس این تحقیق بر پایه‌ی نظریه‌ی وابستگی بنا شده است. این نظریه که از نظرگاه کلان به مسائل اجتماعی توجه دارد از مکتب تضادگرایی سرچشمه می‌گیرد و بر خلاف مکتب کارکردگرایی، اساس جامعه را بر توافق و تعادل اجتماعی نمی‌داند؛ بلکه جامعه را در عرصه تضادها و مبارزات طبقاتی

می‌داند. این دیدگاه که علت توسعه نیافتگی جوامع در حال توسعه (اقمار) را در وابستگی آنها به کشورهای توسعه نیافته (مادر) می‌داند شکل جدید مهاجرت به صورت امروزی را نیز در این وابستگی تبیین می‌کند. (لهسایی، ۱۳۶۸: ۶۲)

بر اساس این دیدگاه علت‌های مهاجرت را نمی‌توان از اثرات آن جدا نمود. لذا به مهاجرت به عنوان یک عامل اثرگذار منفی در راه توسعه توجه دارد. (همان منبع)

نظریه پردازان وابستگی، مهاجرت را امری اجباری می‌دانند که به خاطر عدم توسعه یک محیط (روستا) نسبت به محیط دیگر (شهر) و وابستگی بخش غیر سرمایه‌داری به بخش سرمایه‌داری به وجود می‌آید و یک امر کاملاً استعماری می‌دانند که ادامه‌ی آن باعث گسترش هر چه بیشتر عدم توسعه می‌گردد. (لهسایی زاده، ۱۳۶۸: ۹۸)

بر اساس مدل نظری فوق مهاجرت پدیده‌ایست که بر روی توسعه تأثیر می‌گذارد و از آن تأثیر می‌پذیرد (رابطه‌ی دو سویه)

۷- فرضیات تحقیق:

۱ - به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات افراد و مهاجرت روستاییان دورافتاده و حاشیه‌ای به شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد؛

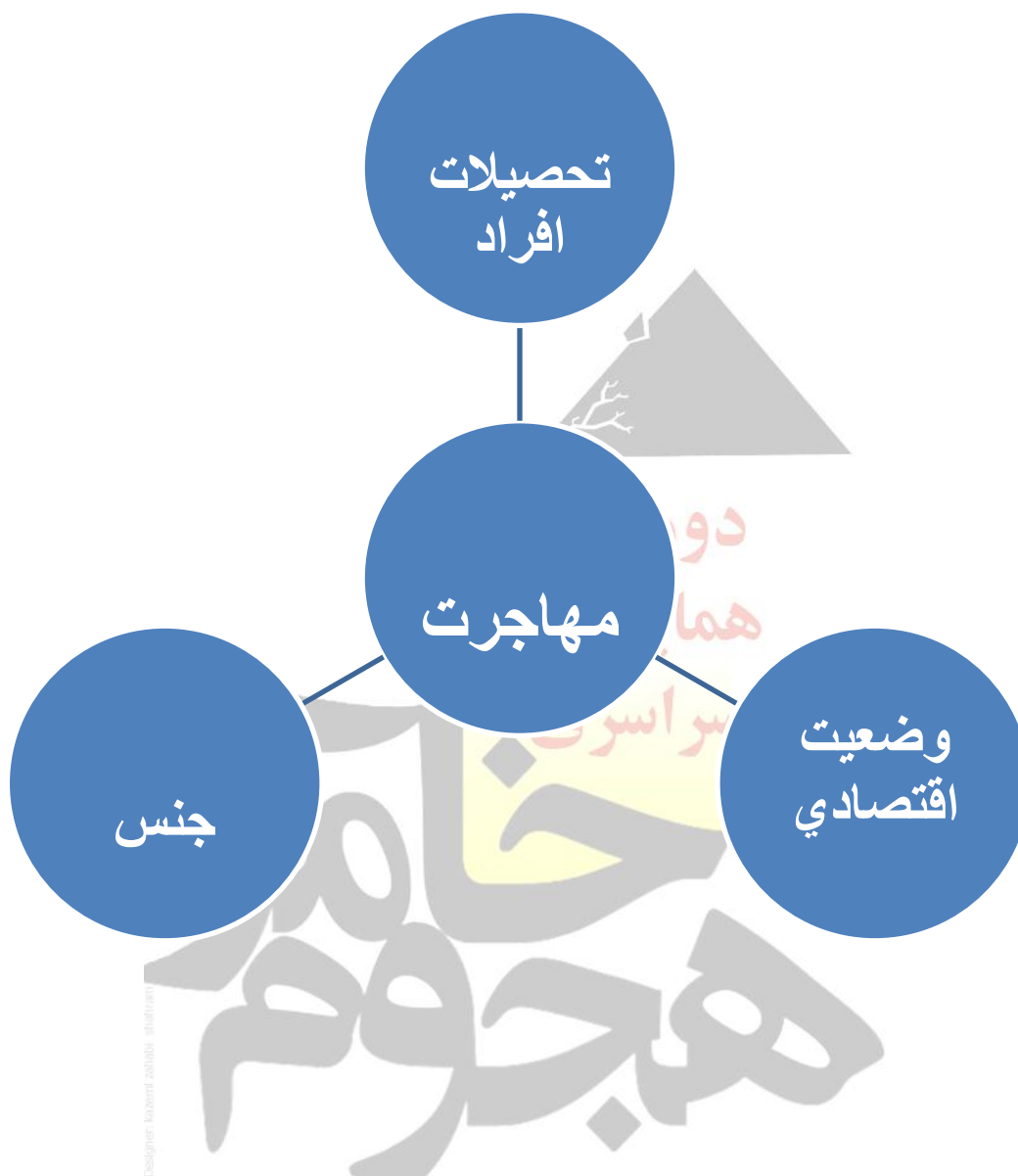
۲ - به نظر می‌رسد بین جنسیت افراد و مهاجرت روستاییان دورافتاده و حاشیه‌ای شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد؛

۳- به نظر می‌رسد بین وضعیت اقتصادی افراد و مهاجرت روستاییان دورافتاده و حاشیه‌ای شهرستان

اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد!

مدل علی تحقیق:

Designer: Kaberz Zohabi - shahraki

۹- طرح مسئله تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش پیمایشی یا Survey می باشد.

تعیین متغیرهای مورد بررسی:

متغیر وابسته‌ی این تحقیق مهاجرت و متغیرهای مستقل آن میزان تحصیلات، جنس، وضعیت اقتصادی،

می باشد.

ابزار اندازه گیری:

تکنیک جمع آوری اطلاعات در این پژوهش با توجه به پیمایشی بودن آن پرسشنامه می باشد.

جامعه‌ی آماری:

جامعه‌ی آماری در این پژوهش شامل تمام مهاجرینی می باشد که طی ۵ سال گذشته از روستا به

شهرستان اسلام آباد غرب مهاجرت کرده اند.

شیوه‌ی محاسبه‌ی حجم نمونه:

شیوه‌ی محاسبه‌ی حجم نمونه در این پژوهش ۸۰ نفر تعیین شده است.

$$n = \frac{\frac{4 \times 0.5 \times 0.5}{0.0025}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{4 \times 0.5 \times 0.5}{0.0025} - 1 \right)}$$

حجم نمونه:

واحد نمونه:

واحد نمونه در این پژوهش هر یک از مهاجران است که در ۵ سال گذشته از روستاهای حاشیه‌ای و دورافتاده به شهرستان اسلام آبادغرب مهاجرت نموده‌اند.

شیوه‌ی نمونه‌گیری:

در این تحقیق از شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی ساده (SRS) استفاده شده است که همه‌ی واحدهای جامعه‌ی آماری شانس مساوی برای گزینش داشتند. به این صورت که ابتدا از تمام مهاجرت‌کنندگان لیست گرفته شد و بعد به صورت تصادفی ۸۰ نفر از آنان انتخاب شدند و به عنوان نمونه‌ی این تحقیق گزینش و شناسایی شدند.

روش‌های آماری مورد استفاده:

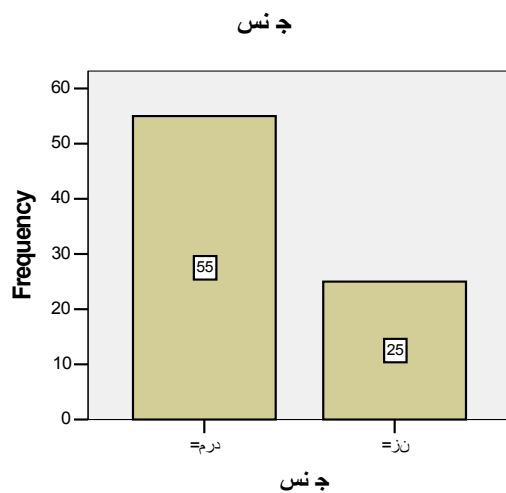
برای تجزیه و تحلیل متغیرهای مستقل ذکر شده با توجه به نوع متغیرها از شاخص‌های نما، میانه، میانگین، نمودار میله‌ای و دایره‌ای و نیز آزمون‌های مناسب با نوع متغیرها، برای متغیرهای اسمی از آزمون کای اسکوئر **Chi Squars** و برای متغیرهای ترتیبی از آزمون **c** کندال و **b** کندال و برای متغیرهای فاصله‌ای از آزمون پیرسون استفاده شده است.

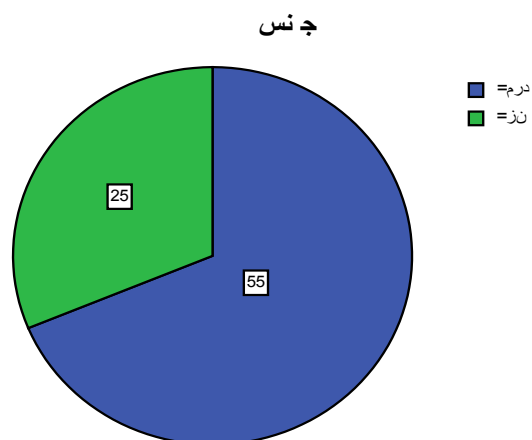
ویژگی های عمومی پاسخگویان:

۱ - جنس پاسخگویان:

جدول شماره ی ۴ - ۱: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی جنس

جنس	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
مرد	۵۵	۶۸.۸	۶۸.۸
در سطح متوسط	۲۵	۳۱.۳	۱۰۰
جمع	۸۰	۱۰۰/۰	

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه ۸۰ نفر (۱۰۰٪) بوده اند که از این تعداد ۵۵ نفر مرد (۶۸/۸٪) و ۲۵ نفر زن (۳۱/۲٪) می باشند.

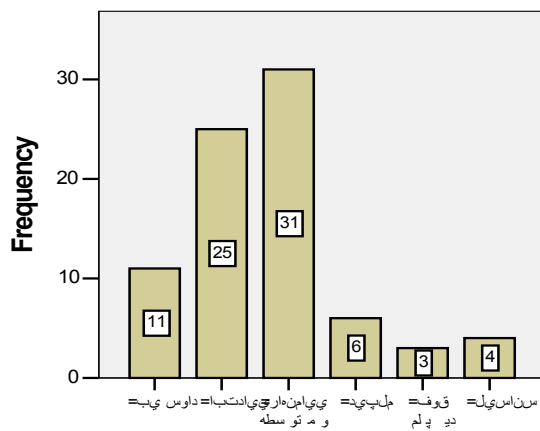
مد یا نمای این متغیر ۱ می باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه ی ۱ یعنی «مرد» قرار دارد.

2 - میزان تحصیلات پاسخگویان:

جدول شماره ی ۴ - ۲: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی تحصیلات

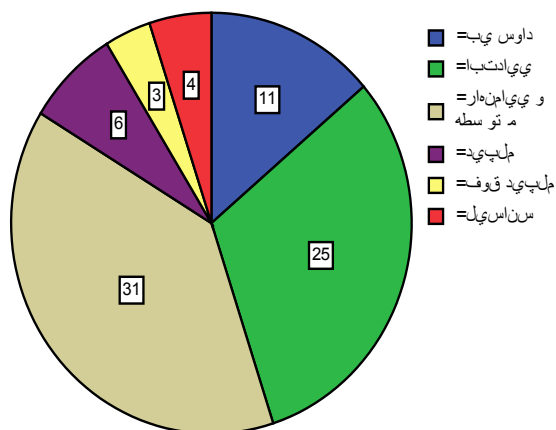
میزان تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
بی سواد	۱۱	۱۳.۸	۱۳.۸
ابتدایی	۲۵	۳۱.۳	۴۵.۰
راهنمایی و متوسطه	۳۱	۳۸.۸	۸۳.۸
دیپلم	۶	۷.۵	۹۱.۳
فوق دیپلم	۳	۳.۸	۹۵.۰
لیسانس	۴	۵.۰	۱۰۰
جمع	۸۰	۱۰۰.۰	

تعداد پلات

تعداد پلات

تعداد یلات

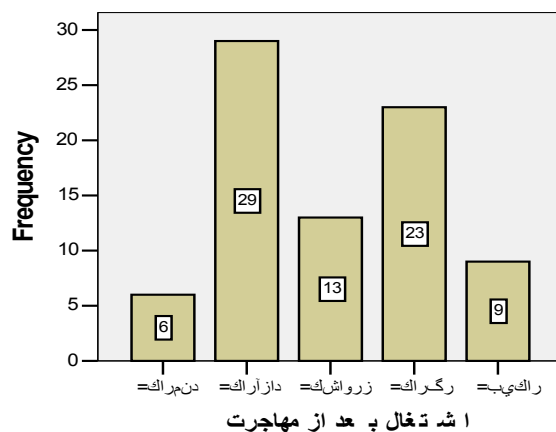
همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود از تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه سطح سواد ۱۱ نفر (۱۳/۸٪) در حد بی سواد، ۲۵ نفر (۳۱/۳٪) ابتدایی، ۳۱ نفر (۳۸/۸٪) با فراوانی تجمعی ۸۳/۸٪ به پایین راهنمایی و متوسط، ۶ نفر (۷/۵٪) دیپلم، ۳ نفر (۳/۸٪) فوق دیپلم و ۴ نفر (۰/۵٪) لیسانس می باشد. میانه این متغیر ۳ می باشد و نمای آن نیز ۳ می باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه ۳ یعنی «راهنمایی و متوسطه» قرار گرفته است.

۳- وضعیت اشتغال بعد از مهاجرت پاسخگویان:

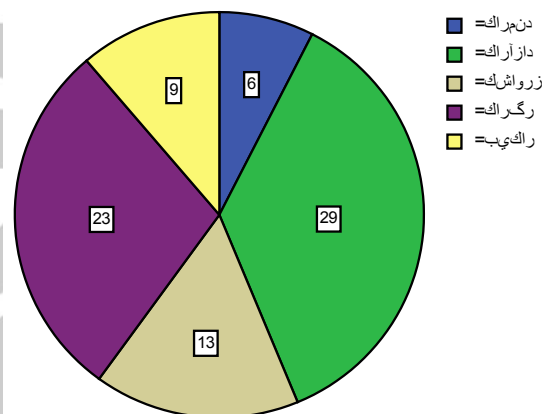
جدول شماره ۴ - ۴: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی اشتغال بعد از مهاجرت

اشتغال بعد از مهاجرت	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
کارمند	۶	۷.۵	۷.۵
کار آزاد	۲۹	۳۶.۶	۴۳.۸
کشاورز	۱۳	۱۶.۳	۶۰.۰
کارگر	۲۳	۲۸.۸	۸۸.۸

۱۰۰۰	۱۱.۳	۹	بیکار
	۱۰۰۰	۸۰	جمع

ا شد تغال به عد از مهاجرت

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود از تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه تعداد ۶ نفر

(۷/۵٪) بعد از مهاجرت به شهرستان سنقر کارمند، ۲۹ نفر (۳۶/۳٪) کار آزاد، ۱۳ نفر (۱۶/۳٪) با فراوانی

تجمعی ۶۰٪ به پایین کشاورز، ۲۳ نفر (۲۸/۸٪) کارگر و ۹ نفر (۱۱/۳٪) بیکار می باشند.

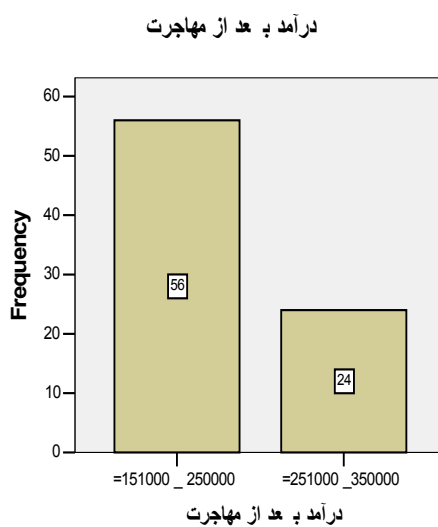
نمای این متغیر ۲ می‌باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه‌ی ۲ یعنی «کار آزاد» قرار

گرفته است.

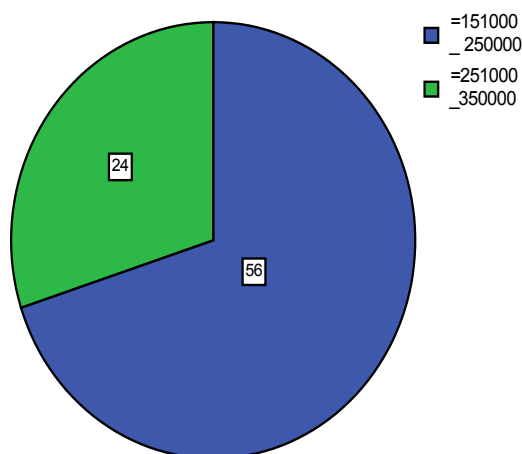
4- میزان درآمد بعد از مهاجرت پاسخگویان:

جدول شماره‌ی ۴ - ۶: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی درآمد بعد از مهاجرت

درآمد بعد از مهاجرت	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
کمتر از ۱۵۰ هزار تومان	۵۶	۷۰.۰	۷۰.۰
۱۵۱ - ۲۵۰ هزار تومان	۲۴	۳۰.۰	۱۰۰.۰
جمع	۸۰	۱۰۰.۰	

درآمد به عدد از مهاجرت

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود از تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه میزان درآمد بعد

از مهاجرت ۵۶ نفر (۷۰٪) از ۱۵۱ هزار تومان تا ۲۵۰ هزار تومان در ماه و میزان درآمد بعد از مهاجرت ۲۴

نفر (۳۰٪) از ۲۵۱ هزار تومان در ماه می باشد.

میانهای این متغیر ۲ و نمای آن نیز ۱ می باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه ی ۱

یعنی «۲۵۰ - ۱۵۱ هزار تومان» قرار گرفته است.

نتیجه ی سنجش متغیر وابسته:

متغیر وابسته در این تحقیق «مهاجرت» می باشد که تأثیر سه عامل جنسیت، میزان تحصیلات، بهبود

وضعیت اقتصادی، بر روی آن سنجیده می شود. هر یک از این متغیرها و پرسشنامه ها با سئوالات مربوط به

آنها سنجیده می شود و همچنین متغیر وابسته نیز با ترکیب سئوال های مربوط به آن مورد سنجش قرار گرفته

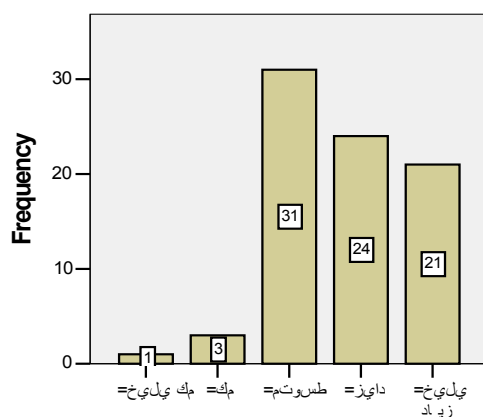
است. در این قسمت ابتدا به سنجش هر یک از متغیر و مستقل که البته متغیر جنس در قسمت قبلی ارزیابی شد مورد بررسی و سپس به سنجش متغیر وابسته پرداخته می شود.

۱- وضعیت اقتصادی:

جدول شماره ی ۴ - ۹: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی وضعیت اقتصادی

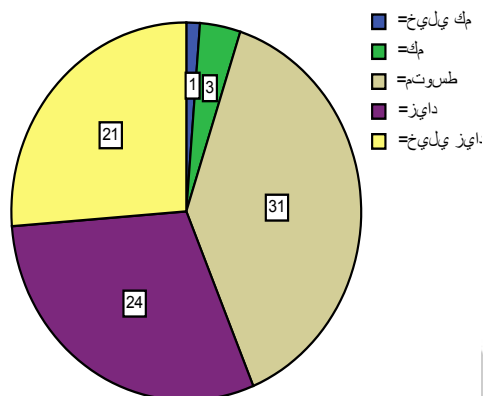
وضعیت اقتصادی	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
خیلی کم	۱	۱.۳	۱.۳
کم	۳	۳.۸	۵.۰
متوسط	۳۱	۳۸.۸	۴۳.۸
زیاد	۲۴	۳۰.۰	۷۳.۸
خیلی زیاد	۲۱	۲۶.۳	۱۰۰.۰
جمع	۸۰	۱۰۰.۰	

به بود و وضعیت اقتصادی

به بود و وضعیت اقتصادی

بهبود وضعیت اقتصادی

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود از تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه تعداد ۱ نفر (۱/۳٪) تمایل به مهاجرت برای بهبود و بهتر شدن وضعیت اقتصادی، ۳ نفر (۳/۸٪) در حد کم، ۳۱ نفر (۳۸/۸٪) در حد متوسط، ۲۴ نفر (۳۰٪) با فراوانی تجمعی ۷۳/۸٪ به پایین در حد زیاد و ۲۱ نفر (۲۶/۳٪) در حد خیلی زیاد تمایل دارند.

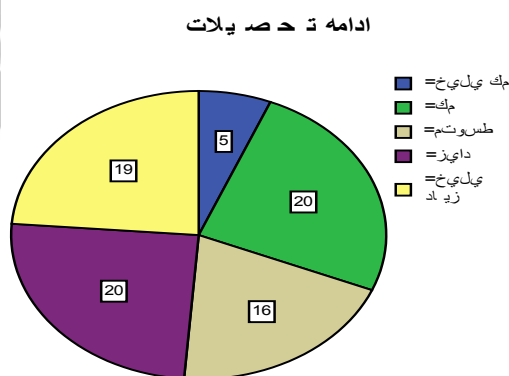
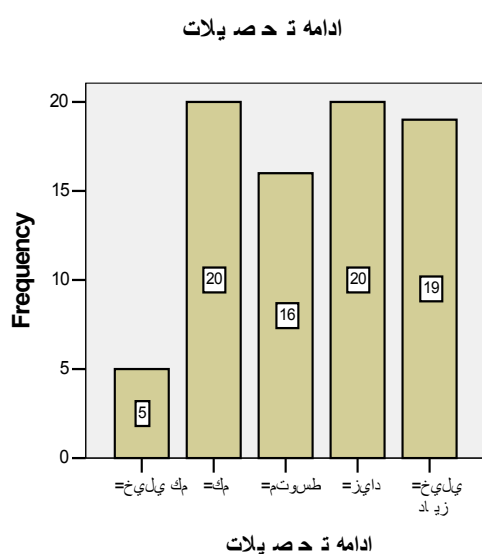
میانمای این متغیر ۴ و نمای آن نیز ۳ می باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی متغیر در گزینه ۳ یعنی متوسط قرار گرفته است.

۲- ادامه ی تحصیلات:

جدول شماره ۴ - ۱۰: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی ادامه ی تحصیلات

ادامه ی تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
خیلی کم	۵	۶.۳	۶.۳

۳۱.۳	۲۵.۰	۲۰	کم
۵۱.۳	۲۰.۰	۱۶	متوسط
۷۶.۳	۲۵.۰	۲۰	زیاد
۱۰۰.۰	۲۳.۸	۱۹	خیلی زیاد
	۱۰۰.۰	۸۰	جمع

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود از تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه تلاش برای

ادامه ی تحصیل (خود یا فرزندان) ۵ نفر (۶/۳٪) در حد خیلی کم، ۲۰ نفر (۲۵٪) در حد کم، ۱۶ نفر

(۲۰٪) با فراوانی تجمعی ۵۱/۳٪ به پایین متوسط، ۲۰ نفر (۲۵٪) زیاد و ۱۹ نفر (۲۳/۸٪) بسیار زیاد می‌باشد.

میان‌های این متغیر ۳ و نمای آن نیز به طور مشترک ^a ۲ «گزینه‌های ۲ و ۴» می‌باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه‌های ۲ و ۴ یعنی «کم و زیاد» قرار گرفته است.

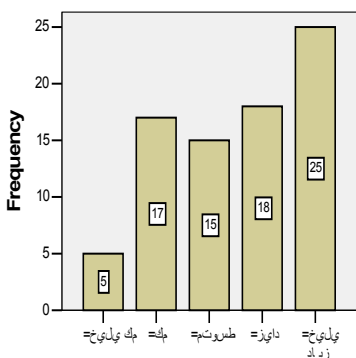
۳- مهاجرت برای بهبود وضعیت اقتصادی:

جدول شماره‌ی ۴ - ۱۱: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی مهاجرت برای بهبود

وضعیت اقتصادی

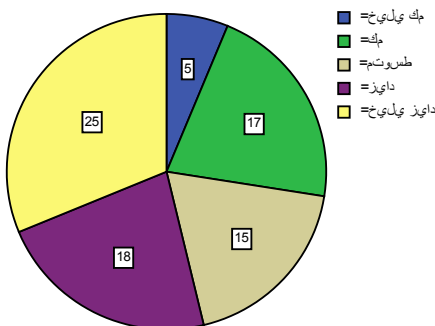
فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی	مهاجرت برای بهبود وضعیت اقتصادی
۵	۶.۳	۶.۳	خیلی کم
۱۷	۲۱.۳	۲۷.۵	کم
۱۵	۱۸.۸	۴۶.۳	متوسط
۱۸	۲۲.۵	۶۸.۸	زیاد
۲۵	۳۱.۳	۱۰۰.۰	خیلی زیاد
۸۰	۱۰۰.۰		جمع

مهاجرت برای بهبود وضعیت اقتصادی

مهاجرت برای بهبود وضعیت اقتصادی

مهاجرت برای بهبود وضعیت اقتصادی

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود از تعداد کل پاسخ دهندگان به پرسشنامه دلیل مهاجرت برای بهبود وضعیت اقتصادی ۵ نفر (۶/۳٪) در حد خیلی کم بوده، ۱۷ نفر (۲۱/۳٪) کم، ۱۵ نفر (۱۸/۸٪) با فراوانی تجمعی ۴۶/۳٪ به پایین متوسط، ۱۸ نفر (۲۲/۵٪) زیاد و ۲۵ نفر (۳۱/۳٪) خیلی زیاد بوده است. میانه این متغیر ۳/۵۱ و میانه‌ی آن ۴ و نمای آن نیز ۵ می باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه‌ی ۵ «خیلی زیاد» قرار گرفته است.

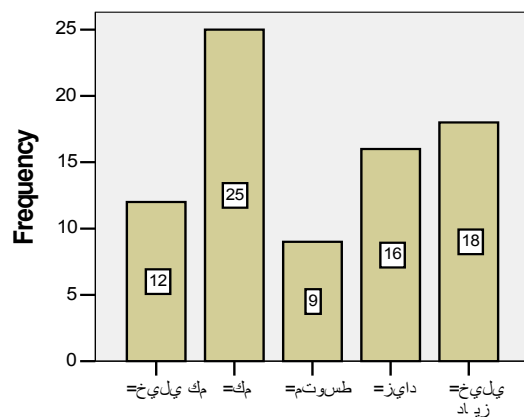
۴- مهاجرت برای ادامه‌ی تحصیل:

جدول شماره ی ۴ - ۱۲: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی مهاجرت برای ادامه ی

تحصیل

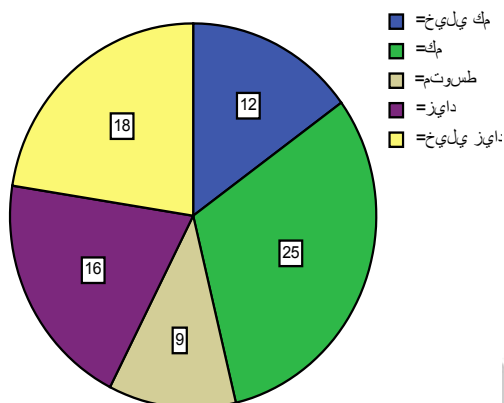
مهاجرت برای ادامه ی تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
خیلی کم	۱۲	۱۵.۰	۱۵.۰
کم	۲۵	۳۱.۳	۴۶.۳
متوسط	۹	۱۱.۳	۵۷.۵
زیاد	۱۶	۲۰.۰	۷۷.۵
خیلی زیاد	۱۸	۲۲.۵	۱۰۰.۰
جمع	۸۰	۱۰۰.۰	

مهاجرت ب رای ادامه ت ح ص ی ل

مهاجرت ب رای ادامه ت ح ص ی ل

مهاجرت بر رای ادامه تحصیل

همان طور که از جدول بالا مشاهده می‌شود از تعداد کل پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه دلیل مهاجرت ۱۷ نفر (۱۵٪) برای ادامه‌ی تحصیل، خیلی کم بوده، ۲۵ نفر (۳۱/۳٪) کم، ۹ نفر (۱۱/۳٪) با فراوانی تجمعی ۷۵/۵٪ به پایین متوسط، ۱۶ نفر (۲۰٪) زیاد و ۱۸ نفر (۲۲/۵٪) خیلی زیاد بوده است. میان‌های این متغیر ۳ و نمای آن ۲ می‌باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه‌ی ۲ «کم» قرار گرفته است.

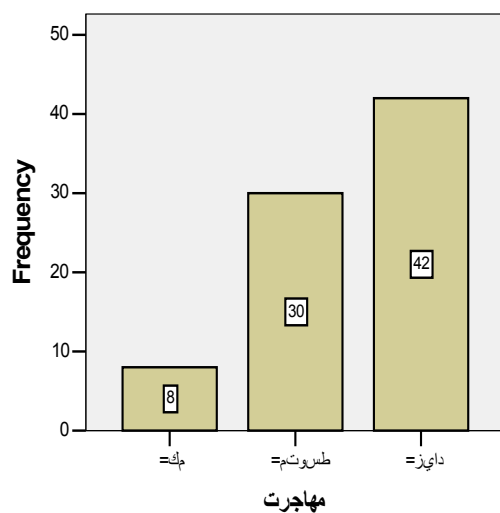
۵- مهاجرت:

جدول شماره‌ی ۴ - ۱۵: توزیع فراوانی، درصد فراوانی و فراوانی تجمعی مهاجرت

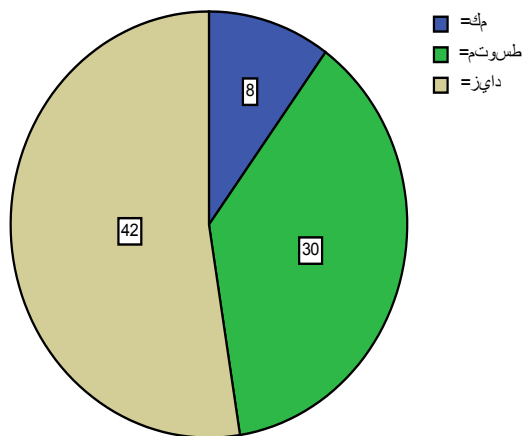
مهاجرت	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	درصد فراوانی تجمعی
کم	۸	۱۰۰	۱۰۰
متوسط	۳۰	۳۷.۵	۴۷.۵

۱۰۰.۰	۵۲.۵	۴۲	زیاد
	۱۰۰.۰	۸۰	جمع

مهاجرت

مهاجرت

همان طور که از جدول بالا مشاهده می شود مهاجرت در این تحقیق که با ترکیب سؤالهای مربوط به

آن پرسشنامه و سپس **Recode** کردن آن و به صورت طبقه بندی کم، متوسط و زیاد بررسی شد. میزان

مهاجرت بر اثر دلایل و فرضیات ذکر شده در این پژوهش به این صورت می باشد که از تعداد کل

مهاجرت‌های صورت گرفته تأثیر آن متغیرهای بالا در ۸ مورد (۱۰٪) در حد کم، در مورد ۳۰ مورد (۳۷/۵٪) با فراوانی تجمعی (۴۷/۵٪) به پایین در حد متوسط و در ۴۲ مورد (۵۲/۵٪) زیاد می‌باشد. میانه‌ی این متغیر ۳ و نمای آن نیز ۳ می‌باشد. یعنی بیشترین توزیع فراوانی این متغیر در گزینه‌ی ۳ یعنی «زیاد» قرار گرفته است.

نتیجه‌ی بررسی: میان متغیرها یا به عبارتی فرضیات در این بررسی به شرح ذیل می‌باشد:

۱ - فرضیه‌ی اول: «به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات افراد و مهاجرت روستاهای دورافتاده و حاشیه‌ای شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد».

در آزمون بالا فرضیات رد می‌شوند. زیرا سطح اطمینان آن « $\text{Sig}=0/266$ » است که از $0/05$ (۹۵٪ اطمینان) بزرگتر می‌باشد. بنابراین بین میزان تحصیلات و مهاجرت روستاهای دورافتاده و محروم کلیایی به شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود ندارد.

۲ - فرضیه‌ی دوم: «به نظر می‌رسد بین جنسیت افراد و مهاجرت روستاییان دورافتاده و محروم شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد.»

در آزمون بالا فرضیه با ۹۵٪ اطمینان ($p \leq 0/05$) اثبات می‌شود. زیرا سطح معنی‌داری آن « $\text{Sig}=0/000$ » است که از $0/01$ کوچکتر می‌باشد. بنابراین میان جنسیت و مهاجرت روستاییان و روستاهای دورافتاده و محروم شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد. به عبارتی میزان مهاجرت مردان بیشتر از زنان بوده است.

۳- فرضیه‌ی سوم: «به نظر می‌رسد بین بهبود وضعیت اقتصادی و مهاجرت روستاییان روستاهای دورافتاده و محروم شهرستان اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد.»

در آزمون بالا فرضیه با ۹۵٪ اطمینان ($p \leq 0/05$) اثبات می‌شود. زیرا سطح معنی‌داری آن «Sig=0/048» است که از 0/05 کوچکتر می‌باشد. بنابراین میان بهبود وضعیت اقتصادی و مهاجرت روستاییان و روستاهای دورافتاده و محروم اسلام آباد غرب رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

خلاصه و نتیجه‌گیری:

یافته‌های مهم بررسی:

این تحقیق دارای سه فرضیه می‌باشد که بعد از تجزیه و تحلیل و نیز با توجه به نوع هر متغیر (اسمی - ترتیبی - فاصله‌ی و نسبی) مشخص گردید که میان جنسیت، وضعیت اقتصادی، و مهاجرت روستاهای دورافتاده و حاشیه‌ای شهرستان اسلام آباد غرب در سال ۱۳۸۹ ارتباط معنی‌داری وجود داشت؛ ولی متغیر تحصیلات ارتباط معناداری را با متغیر وابسته یعنی مهاجرت نشان نداد. نیز مشخص شد که از میان مهاجرت‌کنندگان به شهرستان اسلام آباد غرب مردان بیشتر از زنان مهاجرت می‌کنند و میزان تحصیلات تعداد بیشتری از آنان در حد راهنمایی و متوسطه بوده است و نیز مشخص گردید که تعداد بیشتری از مهاجرت‌کنندگان برای دسترسی به امکانات کافی از لحاظ بهداشتی و رفاهی به ترتیب در مرتبه‌ی پایین‌تر

برای جستجوی زندگی بهتر، بهبود وضعیت اقتصادی و ادامه‌ی تحصیلات مجبور به مهاجرت به این شهر بوده‌اند.

پیشنهادات اجرایی:

بر اساس نتایج و بررسی به دست آمده از این تحقیق پیشنهادات زیر توسط محقق ارائه داده می‌شود:

- ۱ - رسیدگی و بهبود وضعیت بهداشتی روستاها؛
- ۲ - رسیدگی و بهبود وضعیت رفاهی روستاها؛
- ۳ - دادن طرح‌های پژوهشی و عمرانی به روستاییان جهت بهبود وضعیت اقتصادی آنان؛
- ۴ - رسیدگی به مشکلات روستاییان در حدی امکان؛
- ۵ - بالا بردن سطح زندگی روستاییان در حدی که مانع از مهاجرت آنان به شهرها شود

منابع و مآخذ:

۱. آشفته تهرانی، امیر؛ جامعه‌شناسی جمعیت ایران؛ انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان؛ ۱۳۶۴؛
۲. پنیه، ژان؛ مهاجرت روستاییان؛ ترجمه محمد موسی کاشی؛ سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۶۹؛
۳. تودارو، مایکل؛ مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه؛ ترجمه مصطفی سرمدی و پروین رئیسی‌فرد؛ موسسه کار و تأمین اجتماعی، تهران، ۱۳۶۷؛
۴. حسامیان، فرخ؛ شهرنشینی در ایران، نشر آگاه، تهران، ۱۳۶۳؛
۵. زنجانی، حبیب‌اله؛ جمعیت و شهرنشینی در ایران، تهران، ۱۳۷۰؛

۶. سازمان برنامه و بودجه، برنامه‌ی پنجم عمرانی کشور، ۵۶ - ۱۳۵۲؛
۷. مجله‌ی جامعه‌شناسی، شماره‌ی بیست و سوم؛
۸. مجله‌ی جامعه‌شناسی، شماره‌ی بیستم؛
۹. مرکز آمار ایران، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۵؛
۱۰. مرکز آمار ایران؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن، نتایج تفصیلی کشور، ۱۳۷۵؛
۱۱. نظری، علی اصغر؛ جغرافیای جمعیت ایران، انتشارات پیام نور، تهران، ۱۳۷۳؛
۱۲. www.Aftab.ir
۱۳. www.Google.com

نقش حجاب (راهکار فرهنگ بومی و اسلامی) در پیشگیری و کنترل آسیبهای اجتماعی

مریم غزالی^{۸۳}

چکیده:

بحران هویت در زندگی امروز و در فضای کنونی موجب آسیبهای اجتماعی از جمله آشفتگی فکری، گرایش به اعتیاد، بی میلی نسبت به زندگی و... گردیده است. صاحب نظران بر این اعتقادند که خود آگاهی فرد نسبت به هویت و حقیقت خود و شناخت و پیروی از انتظارات و قواعد پذیرفته اجتماعی، سلامت زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه را تضمین می نماید. از سوی دیگر مهمترین مشخصه زن و مرد مسلمان حجاب و عفاف است. حجاب در اسلام به گونه ای برای زن طراحی شده است که نه تنها از عواطف وی پاسداری می نماید بلکه امکان فعالیت در تمامی عرصه های زندگی را برای وی فراهم می آورد. زن مسلمان محجبه با حضور همیشگی در صحنه و اقتدار و تداوم حرکت صحیح اجتماعی به سوی اهداف عالی جامعه، نقش آفرینی موثر در جامعه اسلامی می باشد. هدف از این مقاله بررسی نقش حجاب بعنوان راهکار فرهنگ بومی و دینی در ارتقا هویت فردی و اجتماعی زنان در جامعه و کاهش آسیبهای اجتماعی است که به روش میدانی و کتابخانه ای انجام گرفته است که در این زمینه پیشنهاداتی هم مطرح گردیده است.

کلید واژه: حجاب، آسیبهای اجتماعی، هویت فردی و اجتماعی

^{۸۳} - کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد خوراسگان

بحران هویت در زندگی امروز و در فضای کنونی موجب آسیبهای اجتماعی از جمله آشفتگی فکری، گرایش به اعتیاد، بی میلی نسبت به زندگی و... گردیده است. صاحب نظران بر این اعتقادند که خود گاهی فرد نسبت به هویت و حقیقت خود شناخت و پیروی از انتظارات و قواعد پذیرفته اجتماعی، سلامت زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه را تضمین می نماید. از سوی دیگر مهمترین مشخصه زن مسلمان حجاب و عفاف است. حجاب در اسلام به گونه ای برای زن طراحی شده است که نه تنها از عواطف وی پاسداری می نماید بلکه امکان فعالیت در تمامی عرصه های زندگی را برای وی فراهم می آورد.

زن مسلمان محجبه با حضور همیشگی در صحنه و اقتدار و تداوم حرکت صحیح اجتماعی به سوی اهداف عالی جامعه، نقش آفرینی موثر در جامعه اسلامی می باشد. این مقاله با بررسی هویت فردی و اجتماعی و آسیبهای اجتماعی عصر حاضر به نقش حجاب در ارتقا هویت فردی و اجتماعی زنان و و پیشگیری و کنترل آسیبهای اجتماعی با تقویت هویت فردی و اجتماعی زنان در جامعه می پردازد. امید که توانسته باشد قدمی هر چند کوچک برای ارتقای آگاهی و شناخت در این زمینه برداشته باشد.

حجاب چیست؟

یکی از مسائل بسیار مهم که در اسلام برای زنان به آن تأکید و سفارش شده مسئله حجاب است، حجاب برای زن به اتفاق علما دین واجب می باشد و آیات متعدّد در این باره داریم که بذکر دو تا آن بسنده می شود. آیه اوّل:

«قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا، وَلْيَضْرِبْنَ خُمُرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ...» (سوره نور، آیه ۳۱).

همه فقها و دانشمندان اسلامی و مفسران اتفاق نظر دارند که این آیه دلالت دارد که بر زنان واجب است بدن و موی خود را از نامحرمان بپوشانند. (شیرازی، ۱۳۸۷)

توضیح اینکه در این آیه شریفه به پنج موضوع در رابطه با حجاب و حفظ حریم عفت تصریح شده است.

- ۱- زنان دیدگان خود را از نامحرمان فرو خوابانند. «يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ».
- ۲- زنان دامان خود را از هرگونه عوامل بی عفتی حفظ نمایند. «وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ».
- ۳- زنان زینت خود را جز آن مقدار که بطور قهری آشکار است آشکار ن سازند. «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا».

۴- زنان باید روسری خود را به سینه خود بیفکنند. «وَلْيَضْرِبْنَ خُمُرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ».

۵- بار دیگر در قسمت پایان جمله فوق آمده. «و لایبیدین زیتهن».

منظور از زینت چیست؟ زینت به معنای زیبایی، مقابل زشتی، و شامل هر نوع زینت طبیعی و عارضی، خواهد شد. در تفاسیر، برای زینت معانی مختلف ذکر نموده‌اند. در تفسیر نمونه، آمده است: «حق این است که منظور از زینت آلتی است که روی بدن قرار گرفته‌اند، طبیعی است که آشکار کردن چنین زینتی توأم با آشکار کردن اندامی است که زینت بر آن قرار دارد».

بنابراین، زنان حق ندارند زینت‌هایی را که معمولاً پنهان است آشکار سازند، هرچند اندام‌شان نمایان نشوند. به این ترتیب، آشکار کردن لباس‌هایی زینتی مخصوص که در زیر لباس عادی یا در زیر چادر می‌پوشند مجاز نیست، چون قرآن از آشکار کردن چنین زینت‌هایی نهی کرده است. (تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۳۹)

آیه دوم:

«يا ايها النبي قل لاوزواجك و بناتك و نساء المؤمنين يُدنين عليهن من جلابيبهن ذالك ادنى ان يعرفن فلا يؤذين و كان الله غفوراً رحيماً». (سوره احزاب، آیه ۵۹).

ای پیامبر! به همسران و دختران و زنان مؤمن بگو جلابیها «روسری‌های بلند» ۸۴ خود را بر خویش فروافکنند، این کار برای اینکه از کنیزان و آلودگان شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند.

این آیه به اصل و جوب حجاب برای زنان تصریح نموده است و در پایان به یکی از فلسفه‌های حجاب که عدم آزار از ناحیه مزاحم‌ها است اشاره کرده است.

محمدی اشتهاردی در کتاب حجاب بیانگر شخصیت زن از این آیه در قرآن بعنوان جامع‌ترین آیه در حفظ حجاب و حریم عفت یاد کرده است.^{۸۵}

آسیبهای اجتماعی در عصر نوین:

مددکاران اجتماعی و پژوهشگران در حوزه علوم اجتماعی معمولاً در تعریف آسیب اجتماعی می‌گویند: هرگاه رفتاری در یک نظام اجتماعی به طور مشخص با هنجارهای اجتماعی در تعارض باشد و سبب کاهش یا از دست دادن کارایی و عملکرد مثبت فرد، خانواده یا گروه‌های اجتماعی دیگر را با اختلال مواجه کند این پدیده آسیب اجتماعی محسوب می‌شود. مسئله مربوط به آسیبهای اجتماعی از دیرباز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان بوده است. همزمان با گسترش انقلاب صنعتی و گسترش دامنه نیازمندیها، محرومیت‌های ناشی از

^{۸۴}-جلباب پارچه‌ای است از روسری بزرگتر، که تمام سر و سینه را می‌پوشاند؛ که در فارسی به آن چهارقد می‌گویند.
^{۸۵}-این مطلب با استفاده از مطالب سایت تبیان با عنوان زن و مساله حجاب در خطابات قرآنی نوشته شده است.

عدم امکان برآورده شدن خواستها و نیازهای زندگی موجب گسترش شدید و دامنه‌دار فساد، عصیان، تبهکاری، سرگردانی، دزدی و انحراف جنسی و دیگر آسیبها شده است. هر چند اکثر مشکلات اجتماعی انواعی تکراری در طول نسلهای مختلف هستند، اما چنانکه مشاهده می‌شود برخی از این انواع در برخی نسلها اهمیت بیشتری پیدا کرده است و حتی برخی انواع این آسیبها در نسلهای بعدی زاده شده‌اند. از سوی دیگر از آنجایی که یکسری علل غالب در هر جامعه وجود دارند که نسبت به سایر علل اهمیت بیشتری در بروز آسیبها دارند، هر چند از انواع متمایز آسیبها سخن می‌رود، اما عمدتاً همپوشیهایی بین آنها دیده می‌شود در ارتباط با مبحث حجاب بارزترین نمونه های آسیبهای اجتماعی عبارتند از:

انحرافات جنسی:

غریزه جنسی هم می‌تواند منشأ بروز عالیتترین نمودارهای ذوقی و هنری باشد و هم منشأ تشکیل بنیاد یک خانواده و هم منشأ بسیاری از جرائم. عوامل مختلف محیطی و خانوادگی و اجتماعی سر منشأ بروز انواع انحرافات جنسی هستند. هر چند برخی از این نوع انحرافات مشکلاتی فردی هستند، ولی اکثر آنها به آن جهت که در ارتباط با فرد دیگر معنی پیدا می‌کنند عوارض اجتماعی را در بر خواهند داشت. در جوامع غربی از مبارزه با این دسته از آسیبها در برخی موارد نیازمند تغییرات اساسی اجتماعی است و لازم است تحولاتی کلی و برنامه ریزی‌های دقیقی جهت رفع آنها صورت گیرد و این تغییرات با ارائه آموزشهای وسیع اجتماعی برای افراد و خانواده‌ها و رفع عوامل بنیادی امکانپذیر خواهد بود. این دسته از انحرافات نیز اغلب با سایر آسیبها در ارتباط نزدیک هستند و گاهی حتی موجب بروز مشکلات جدی می‌شوند. مثل بیماری ایدز که با انحرافات جنسی ارتباط نزدیک دارد اما در اسلام و فرهنگ ایرانی توجه به نقش حجاب و نحوه پوشش همواره به عنوان یکی از قوی‌ترین وسایل، جهت کنترل نفس و مادیات و کشاندن جو جامعه به سوی تعقل و تفکر، مطرح بوده است. که لزوم توجه به آن را با توجه به فرهنگ ملی و بومی و مذهبی در هر منطقه بخوبی یاد آور می‌شود.

فقر

فقر در واقع مادر تمام آسیبهای اجتماعی است. فقر با بسیاری مسائل زیر پا از جمله ضعف تندرستی و افزایش مرگ و میر، بیماری روانی، شکست تحصیلی، جرم و مصرف دارو رابطه دارد. هر چند خود فقر بطور ذاتی یک مشکل و آسیب است، اما این لزوماً به این معناست که تمام افرادی که زیر خط فقر زندگی می‌کنند. افرادی نابسامان و مشکل ساز برای اجتماع هستند. مشکلات اقتصادی، عدم تأمین نیازهای جسمی و روانی اغلب زمینه‌ای برای بروز و ظهور مشکلات اجتماعی دیگری است. کلانتری و دیگران (۱۳۸۴) در تحقیق خود با عنوان ارتباط فقر با قانون‌گریزی و آسیبهای اجتماعی را مورد تأکید قرار می‌دهند.

بیکاری :

بیکاری معضل اجتماعی دیگری است که هم آسیبهای جدی فردی و هم آسیبهای قابل ملاحظه اجتماعی را در دامن دارد. بیکاری بویژه در نسل پر انرژی و جوان که انرژی و قدرت و نیروهای آنها را کد و بی مصرف باقی می ماند نمود بیشتری پیدا می کند و زمینه را برای انواع انحرافات اجتماعی فراهم می سازد. وجود فرصتهای همیشه خالی ، عدم تحمل بیکاری ، فقدان قدرت تأمین نیازها به دلیل نداشتن درآمد، زمینه هایی آماده برای کاشت بذر جرم و انحرافات می باشند . اما در مکتب انسان ساز اسلام حجاب اسلامی، لباس ارتباط و فعالیت اجتماعی است. اسلام از انسان خمود و سست بیزار است. هر فرد مسلمان مسؤولیت گردش چرخه ی حیات را بر عهده دارد. لذا بازیابی مسؤولیت فردی و ایجاد زمینه ی رشد و فعالیت اجتماعی، جزء رسالت های فردی هر مسلمان است، و طرح مسأله ی حجاب زن مسلمان خود شاهی گویا بر ثمربخشی نقش و تحرک اجتماعی او در جامعه اسلامی است. لباس تحرک اجتماعی و زنده بودن زن در جامعه اسلامی را اعلام می نماید حجاب اسلامی؛ قوی ترین وسیله برای زن در راه تعدیل و همخوانی نقش های متعددی است که در خانواده، یا اجتماع به او عرضه شده است. حجاب اسلامی؛ زن را به عنوان انسانی متفکر مطرح می سازد، تا قدرت تفکر و اراده ی او اجتماع را تحت پوشش بگیرد حجاب می تواند به زن این امکان را بدهد که به عنوان یک انسان فعال با سایر نظام های اجتماعی همچون فرهنگ، سیاست، اقتصاد و ... رابطه ای حسنه برقرار کند، زیرا حجاب تمامی خصوصیات یک نظام فرهنگی را دارا بوده و فرد را برای ارتباط این نظام با نظام های دیگر آماده می سازد. حجاب بر بعد معنوی انسان تکیه دارد و سعی می کند او را به عنوان موجودی فرهنگی که از مهم ترین خصوصیاتش برقراری ارتباط منطقی با دیگران است، مطرح سازد.

در رده های بعدی می توان به: خودکشی ، سرقت و دزدی و بی خانمانی هم بعنوان تبعات آسیبهای اجتماعی بالا اشاره کرد:

خودکشی

خودکشی هر چند در وهله اول یک مشکل فردی به شمار می رود ولی از آنجایی که فرد در اجتماع زندگی می کند و تأثیرات متقابلی همواره بین آنها برقرار است، به عنوان یک معضل اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد. آمار خودکشی معمولاً با سایر جرایم و آسیبها ارتباط پیدا می کند، بطوری که در میان آسیبهای مربوط به انحرافات جسمانی بویژه در میان قربانیان این انحراف خودکشی پدیده شایعی است. به هر حال خودکشی پیوندهایی با متغیرهای اجتماعی دارد بطوری که علاوه بر تأثیری که از شرایط اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار می دهد.

سرقت و دزدی

بطور کلی سرقت و دزدی هم از لحاظ عرفی و هم از لحاظ قانونی به عنوان یک آسیب جدی محسوب می‌شوند. هر چند عوامل متعددی در بروز این مشکل شناخته شده‌اند، اما باید توجه داشت مبانی شخصیت اهمیت ویژه در ارتکاب دزدی دارند.

بی خانمانی

منابع فزاینده‌ای وجود مسائل ویژه‌ای را در افراد بی خانمان تأیید می‌کنند. چنین کسانی ممکن است در خیابانها سرگردان باشند یا به علل برخی بزهکاریهای دیگر که معمولاً توأم با بی خانمانی آنهاست مثل دزدی، اعتیاد و ... در زندانها یا کانونهای اصلاح و تربیت بسر برند. در بین افراد بی خانمان دسته‌های مختلفی از افراد دیده می‌شود، کودکان خیابانی و دختران و زنانی که با بی خانمانی به انحرافات جنسی نیز مبتلا هستند دو دسته دیگر را در بین افراد بی خانمان تشکیل می‌دهند. بسته به مکان جغرافیایی محله فقیر نشین شهر، پارک شهر، حومه شهر و نواحی روستایی خصوصیات این جمعیت فرق می‌کند. برخی در محدوده جغرافیایی نسبتاً ثابتی می‌مانند در حالیکه عده‌ای از یک قسمت کشور به بخشهای دیگر یا از منطقه شهر به مناطق دیگر مسافرت می‌کنند.^{۸۶}

هویت فردی، هویت اجتماعی و آسیبهای اجتماعی

پاسخ به سوال «من کیستم» ریشه‌ای عمیق در تمدن اسلامی دارد اما نگاه اندیشمندان غربی به آن در سده کنونی صورت گرفته‌است و در غالب واژه هویت^{۸۷} به آن پرداخته شده‌است. این واژه در یک معنا بیانگر مفهوم تشابه مطلق است: این با آن مشابه است. معنای دوم آن به مفهوم تمایز است که با مرور زمان سازگاری و تداوم را فرض می‌گیرد. به این ترتیب، به مفهوم شباهت از دو زاویه مختلف راه می‌یابد، و مفهوم هویت به طور همزمان میان افراد و اشیاء دو نسبت محتمل بر قرار می‌سازد، از یک طرف شباهت و از طرف دیگر تفاوت. دو معنای ظاهراً متضاد کلمه هویت (تشابه و تمایز) دو روی یک سکه‌اند و آنچه در این بین نقش اصلی را بازی می‌کند فعل شناسایی است که لازمه هویت است. انسانها همواره سعی داشته‌اند تا تمایزی بین خود و دیگری قایل شوند. مفهوم هویت اساساً به درک و فهم افراد از خودشان هم افراد به عنوان یک وجود مشخص و متمایز اشاره دارد (کوت و لوین^{۸۸}، ۲۰۰۲) هویت شیوه‌ای است که فرد، خودش را تعریف می‌کند و بازمی‌شناسد (اولسون^{۸۹}، ۲۰۰۲) بنابراین، هم شناخت خویش است و هم معرفی خود به دیگران (احمدی، ۱۳۸۶) هویت مرز ما با دیگران است (ملکیان، ۱۳۸۳) با این تعریف می‌توان سطوح و ابعاد مختلف هویت را از هم

^{۸۶}- برگرفته از مطلب سایت رشد مدارس ایران در مورد آسیب اجتماعی و انواع آن

^{۸۷}- Identity-
^{۸۸}- Cote & Levine-
^{۸۹}- Olson-

بازشناخت (رنجبر، ۱۳۸۵) یکی از بهترین تقسیم بندی های سطوح هویتی، تقسیم بندی سه گانه ای است که هویت را به هویت فردی، اجتماعی و ملی تقسیم می کند. در هویت فردی، فرد خود را بر اساس معیارهای شخصی و محیط کوچک خانواده معرفی می کند. سبک زندگی هر شخص با هویت شخصی و یا فردی ارتباط دارد زیرا روایت خاصی را که فرد برای هویت خویش برگزیده برای دیگران مجسم می کند و مستلزم تصمیم گیریهای روزانه درباره نحوه پوشش، مصرف و کار و فراغت است. (گیدنز، ۱۳۸۷، ص ۱۲۰) هویت اجتماعی گسترده تر و شامل چندین لایه و چندین گونه است و از هویت نژادی گرفته تا هویت ایلی، هویت قومی، هویت شغلی و یا هویت مذهبی همه را دربرمی گیرد. اینها و سایر مقوله های مشابه، جنبه های گوناگون هویت اجتماعی هستند. (احمدی، ۱۳۸۳) هویت اجتماعی احساس تعلق و همبستگی به یک جامعه است، به گونه ای که عضو یک جامعه از سایر جوامع متمایز است و فرد در مقابل معیارها و ارزشهای جوامع خود احساس تعهد و تکلیف کند و در امور مختلف آن مشارکت جوید، انتظارات جامعه را از خود پاسخ دهد و در مواقع بحرانی، سرنوشت جامعه و غلبه بر بحران برای وی مهم باشد. (غیاثیان، ۱۳۸۴) در این مقاله مهمترین بُعد، هویت فردی و هویت اجتماعی است. هویت های فرهنگی و دینی نیز از جمله سایر ابعاد هویت است اما هویت فردی و سپس هویت اجتماعی قبل از سایر هویت ها رشد می کند و از اصالت و پایداری بیشتری برخوردار است و در رفتار فردی و اجتماعی افراد نقش بیشتری دارد و تفاوت بین هویت فردی و جمعی در این است که هویت فردی بر تفاوت فرد با دیگران و هویت جمعی بر شباهت او با جامعه تأکید دارد. حجاب به عنوان یک پوشش خصلتی نمادین دارد هم موجب تمایز فرد از دیگران و هم موجب شباهت با جامعه مسلمانان است از اینرو حجاب هم بر هویت فردی زنان موثر است و هم بر هویت اجتماعی آنان تأثیری شگرف دارد.

در اسلام و مکاتب الهی هویت یابی راهی است برای رسیدن به خدا و موجب تعالی و کمال فرد از اینرو احساس هویت کارکردی مهم در هدفمند کردن زندگی فردی و اجتماعی دارد. در فرهنگهای مختلف، هویت یابی و احساس ارزش داشتن از طریق روابط با دیگران و عضویت در نظام اجتماعی تشویق می شود. خود دنیای درون است و شامل ادراکات، عواطف، ارزشها و طرز فکر فرد می باشد. تصویری که انسان از خود دارد اهمیت حیاتی برای وی دارد و سعی می کند که همیشه این تصویر را نگه دارد. (الفتی و نجفی، ۱۳۷۵، ص ۷). آشفته گی هویت در حقیقت عدم شکل گیری هویت در فرد می باشد که باعث عدم اعتماد به نفس، عدم مسئولیت پذیری و اغتشاش فکری در فرد می گردد.

امروزه با حضور فن آوریهای اطلاعاتی و ارتباطی و تقابل و تعارضات رو به تزاید اجتماعی و فرهنگی بخشی از هویت اجتماعی افراد ممکن است شکل نگیرد و بحران هویت را شکل دهد. بحران هویت به

وضعیتی گفته می شود که فرد هوشیاری و آگاهی لازم را نسبت به خود از دست دهد و حالت مردد و نا پایدار به خود بگیرد. (ربانی، ۱۳۸۱، ص ۲۳)

اریکسون، بحران هویت را در عدم توانایی فرد در قبول نقشی که جامعه از او انتظار دارد بیان میکند (شرفی، ۱۳۸۰)

مهمترین علایم بحران هویت را بیگانگی از خود، بیگانگی اجتماعی، آشوب اجتماعی، مد گرایی، بی هنجاری و وازدگی در مقابل فرهنگهای دیگر میتوان بیان کرد. (سبحانی جو، ۱۳۸۶) که تشدید کننده آسیبهای اجتماعی نیز است.

حجاب (راهکار فرهنگ اسلامی) برای پیشگیری و کنترل آسیبهای اجتماعی با هویت بخشی به زن مسلمان
حجاب به علت آن که خصلتی نمادین دارد؛ می تواند جریان ارتباط و فعالیت دو قشر مرد و زن را در جامعه تنظیم کرده و به این سبب عناصر مثبت نظام فرهنگی را فعال و غنی ساخته، و زمینه ی تفوق رفتار فرهنگی را بر رفتار اقتصادی و مادی فراهم آورد.

حجاب می تواند به زن این امکان را بدهد که به عنوان یک انسان فعال با سایر نظام های اجتماعی همچون فرهنگ، سیاست، اقتصاد و ... رابطه ای حسنه برقرار کند، زیرا حجاب تمامی خصوصیات یک نظام فرهنگی را دارا بوده و فرد را برای ارتباط این نظام با نظام های دیگر آماده می سازد. حجاب بر بعد معنوی انسان تکیه دارد و سعی می کند او را به عنوان موجودی فرهنگی که از مهم ترین خصوصیاتش برقراری ارتباط منطقی با دیگران است، مطرح سازد.

هر جامعه ای دارای منابع درونی گوناگونی است. برخی از این منابع مادی و برخی دیگر معنوی است. حجاب به سبب ذخیره کردن منبع معنوی در خود، یکی از قدرت های درونی جامعه محسوب می گردد. بدین ترتیب می توان گفت که حجاب قدرت و نفوذ فرهنگی زن یا بهتر است گفته شود انسان را به نمایش می گذارد و توانایی جلب نظر هواداران انسانیت را فراهم می آورد. حجاب اسلامی نه تنها منبع قدرتی شگرف برای زن مسلمان است، بلکه موجبات افزایش نفوذ قدرت و شخصیت فرهنگی او را در جامعه ایجاد می نماید تا جایی که به علت گستردگی اجرای این حکم و تقوای رفتاری او، این قدرت مشروعیت یافته و می تواند به اقتدار منجر گردد. (اکبری، ۱۳۷۰). حجاب اسلامی؛ اثبات قدرت فرهنگی زن است، تا زن به این وسیله نه تنها تمامی سرمایه هایش را به درستی به جریان اندازد و در محیط فعالیت، شهوت را از مطلوبیت دائمی بیاندازد و مردان را در جایگاه انسانی خود قرار دهد؛ بلکه بر تفکر، اراده، فرهنگ و معنویت و اخلاق (به عنوان عنصر اساسی رفتار انسانی) تأکید مبرم نماید. حجاب اسلامی؛ قوی ترین وسیله برای زن در راه تعدیل و همخوانی نقش های

متعددی است که در خانواده، یا اجتماع به او عرضه شده است. حجاب اسلامی؛ زن را به عنوان انسانی متفکر مطرح می‌سازد، تا قدرت تفکر و اراده‌ی او اجتماع را تحت پوشش بگیرد. لذا میتوان گفت: حجاب در بردارنده‌ی سه اثر مهم اجتماعی است: (۱) رشد شخصیت زن (۲) رشد فرهنگ و (۳) رشد اجتماع که این موارد نقش مهمی در هویت بخشی به زنان مسلمان دارند.

۱) رشد شخصیت زن

الف. ایجاد انگیزه

حجاب به ایجاد و تقویت انگیزه جهت فعالیت هدفدار زن کمک می‌کند و نه تنها او را به عنوان انسانی فعال و پویا مطرح می‌سازد، بلکه تصویر زن مسلمان را تصویر زنی که به همراه فعالیت‌های علمی، اجتماعی، اقتصادی خود رسالت فرهنگی را نیز بر عهده دارد، مطرح می‌سازد.

ب. تنظیم رفتار

حجاب اسلامی به سازماندهی رفتار زن و جامعه مدد می‌رساند و موجب می‌شود تا زن محیط اجتماعی را شناسایی کرده و رفتار خود را با این شناخت، بازسازی فکری نموده و به سوی ارزش‌ها بکشانند. از همین رو، علاوه بر دقت در تنظیم رفتار خود، تلاش همه جانبه‌ای را در شناسایی انتظارات محیط به عمل آورده و مراحل رفتاری خود را برای دور نشدن از آن طراحی می‌نماید.

ج. تحرک

حجاب اسلامی، لباس ارتباط و فعالیت اجتماعی است. اسلام از انسان خمود و سست بیزار است. هر فرد مسلمان مسؤولیت گردش چرخه‌ی حیات را بر عهده دارد. لذا بازیابی مسؤولیت فردی و ایجاد زمینه‌ی رشد و فعالیت اجتماعی، جزء رسالت‌های فردی هر مسلمان است، و طرح مسأله‌ی حجاب زن مسلمان خود شاهدهی گویا بر ثمربخشی نقش و تحرک اجتماعی او در جامعه اسلامی است. لباس تحرک اجتماعی و زنده بودن زن در جامعه اسلامی را اعلام می‌نماید.

د. یگانگی رفتاری

حجاب هماهنگی میان تمامی اجزای فرهنگی و نقش‌های زن را فراهم می‌آورد و کارکرد تمامی آن‌ها را به سوی وحدت می‌کشانند. حجاب علامت و نشان درک صحیح و هدفمند زن از زندگی است که براساس آن ارزش‌ها شکل می‌گیرد و نقش‌ها و امور زندگی او تنظیم می‌گردد.

ه. الگوپذیری

حجاب اسلامی، لباس الگوی زنان عالم حضرت فاطمه زهرا(س) است، از همین رو زن محجبه در این لباس خود را پیرو ایشان قرار داده و زمینه‌های رفتاری براساس سیره بزرگان را می‌آموزد. حجاب، پیام فرهنگی این الگوی متعالی است که آن را می‌توان نقطه‌ی عظیم اتصال به ولایت دانست.

۲) رشد فرهنگ

از آن جا که متأسفانه فرهنگ همیشه در مقابل اقتصاد و سیاست عقب نشینی کرده است و القانات بین المللی برای همراهی فرهنگ با مقاصد اقتصادی و سیاسی، از آن چهره‌ای غیر مستقل، وابسته و منفعل ساخته است هرگاه عناصری از فرهنگ به جلوه‌گری پرداخته و بحث‌های فکری، فرهنگی به عنوان امر مطلوب اجتماعی راه خود را باز کرده و مورد توجه انسان‌ها قرار گرفته، اصالت وجود زن و احترام به ارزش‌های او مطرح شده و آینده‌ی جوامع را امیدبخش ساخته است. در این فضا، هر زمینه‌ای که به کنترل هر چه بیشتر مادیات منجر گردد و بتواند انرژی ذهنی را جهت استدلالات منطقی آزاد نماید، جزء عوامل رشد فرهنگ محسوب می‌گردد. نحوه‌ی پوشش همواره به عنوان یکی از قوی‌ترین وسایل، جهت کنترل نفس و مادیات و کشاندن جو جامعه به سوی تعقل و تفکر، مطرح بوده است. کارکرد حجاب در فعال نمودن عناصر فرهنگ بر هیچ کس پوشیده نیست. حجاب به استقلال فرهنگی و عدم وابستگی فرهنگ به اقتصاد یا سیاست کمک نموده و به عنوان وسیله‌ای مهم در جهت اصلاح ساختار فکری، فرهنگی جامعه به سوی عقل سلیم و معنویت به شمار می‌آید. به بیان دیگر؛ حجاب در جهت دهی و ارشاد فرهنگ جامعه به سوی کانون‌های رشد اثر قطعی دارد.

۳) رشد اجتماع:

حجاب اثرات بسیاری بر رشد جامعه دارد، که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. توسعه‌ی امنیت و نظم در جامعه از طریق کنترل زمینه‌های غرایز و طغیان آن‌ها.
۲. تبلیغ حاکمیت رفتار معقول انسانی در جامعه و عقلایی شدن رفتارها.
۳. توسعه‌ی مسئولیت‌پذیری جهت رشد و تعالی جامعه.
۴. توسعه‌ی همبستگی میان انسان‌ها براساس اصول پذیرفته شده‌ی معنوی.

۵. استحکام خانواده‌ها.

۶. مبارزه با بیکاری و فقر زنان بعلل فرهنگی (لازم بذکر است که بالاترین ارزش برای فعالیت زنان در محیط خانواده مطرح گردیده است)

فرصتهایی برای ارتقای هویت فردی و اجتماعی بانوان و مقابله با بد حجابی

باید یاد آوری نمایم که حجاب تنها یک پوشش ظاهری نمی باشد، حجاب یک رفتار فرهنگی و یک گرایش فطری است. اگر چه در این مقاله به مبحث بانوان جامعه اسلامی توجه گردیده است اما گذری دوباره بر انواع حجاب که شامل حجاب بدن، حجاب چشم، حجاب کلام و حجاب باطنی یا فکری و عقیدتی (احمدی و همکاران، ۱۳۸۹) است. نشان می‌دهد که یک فرد مسلمان چه زن و چه مرد این ارزش و رفتار را برای خود لحاظ می نماید.

اما چه گونه میتوان با تقویت هویت فردی و اجتماعی بانوان با بد حجابی در جامعه نیز مبارزه کرد:
(۱) دین شناسی

یکی از مشکلات اساسی جامعه ما عدم تعریف و باز شناسی ارزشها، هنجارهای دینی و معرفت دینی در حد لازم و کافی برای تمامی آحاد از جمله بانوان است. وقتی به مبانی دینی مراجعه میکنیم در می یابیم که آموزه های دینی و الگوها و سیره معصومین دارای پتانسیل بسیار زیاد برای ایجاد جامعه ای سالم و هویت مند است. بنابراین اولین راهکار و موثرترین وسیله شناخت، تقویت، جهت دهی و سامان دهی ارزشها و هنجارها براساس ارزشها و هنجارهای راستین دینی است.

(۲) تقویت خود شناسی

حضرت علی (ع) می فرماید هر کس خود را بشناسد، خدا را شناخته و هر کس خدا را بشناسد خود را شناخته. (نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰)

انسان با ایمان با شناخت از خود راه را برای خدا شناسی هموار میکند و انسان خدا شناس با ایمان و اعتقاد راسخ بر مشکلات غلبه می کند. از سوی دیگر خود شناسی به شناخت قوتها و نقاط ضعف آدمی منجر می شود و در نتیجه سطح انتظارات فرد از خویش به حد متعادل می رسد و در این تعادل آرامش خاطر تجلی پیدا می کند.

۳) تقویت مبانی بروز فرهنگ اسلامی مثل آگاهی و شناخت از پایه و اساس فکری هر پوشش یا مد و طراحی و فراهم آوردن زمینه استفاده و تنوع در پوششهای اسلامی و بی توجهی به مد گرایی خارج از محدوده های اعتقادی و فرهنگی ایرانی و اسلامی

۴) علم گرایی و افزایش آگاهی و شناخت و عقلانیت در جامعه بانوان

۵) ایجاد روابط سالم اجتماعی و مشارکت فعال بانوان در جامعه

افزایش مشارکت زنان می تواند دو بعد اساسی داشته باشد، یکی مشارکت در اموری که با مردان مشترک است و دیگری افزایش مشارکت آنها با یکدیگر، در اموری که در هر جامعه به زنان محول می شود. می توان گفت در امور مختلف مشارکت زنان باید وضعیت بهتری داشته باشد. زیرا زنان علی رغم آنکه بسیاری از فعالیتها را بر عهده دارند، در تصمیم گیری امور اساسی دخالت داده نمی شوند. این موضوع مانع از مشارکت آنان در برنامه های گوناگون تولیدی، فرهنگی و سیاسی است. گاهی این مشکلات آن چنان جدی و عمیق می شود که مانع از مشارکت زنان در جامعه بانوان نیز می شود. پایین بودن سطح دانش و آگاهی، عدم دسترسی و کنترل بر منابع و مشغله زیاد، مهمترین موانع مشارکت مؤثر و آگاهانه زنان در امور جامعه است. بر اساس گزارش یونسف موانع فرهنگی، اجتماعی، حقوقی و اقتصادی موجود، در برابر روند تکامل دختران و زنان، به مراتب بیشتر از مردان و پسران است. میزان مشارکت زنان در تصمیم گیری هایی که در سطوح اجتماعی، منطقه ای و ملی صورت می گیرد، بسیار محدود و با حدود مشارکت مردان نابرابر است. مهمترین مقوله ای که باید به آن توجه شود این است که در فرآیند تصمیم گیری، زنان نیز به مانند مردان حق تصمیم گیری داشته باشند و در این امر مشارکت نمایند. به بیان دیگر مشارکت در تمامی مراحل (بررسی نیازها، شناسایی مشکلات، برنامه ریزی، مدیریت، اجرا و ارزشیابی) برای بانوان ضروری می باشد. (مراجعه شود به تمامی تحقیقاتی که به تعداد زنان در مناصب مدیریت و تصمیم گیری اشاره می شود)

۶) جلوگیری از رواج بی تفاوتی نسبت به امور و اجرای صحیح امر به معروف و نهی از منکر در جامعه شهید مطهری درباره ارزش و ضرورت این دو فریضه الهی، می نویسد: «امر به معروف و نهی از منکر در اسلام، اصلی است که به فرموده امام باقر(ع)، پایه و استوانه سایر فرایض اسلامی است. این اصل، مسلمان را در حال یک انقلاب فکری مداوم و اصلاح جویی جاودان و مبارزه پیگیر و ناآرام با فسادها و تباهی ها ننگه می دارد.» امر به معروف و نهی از منکر، یگانه اصلی است که ضامن بقای اسلام است. به اصطلاح، علت «مبقیه» است. اصلاً اگر این اصل نباشد، اسلامی نیست. این دو فریضه بزرگ درحقیقت ضامن اجرای بقیه وظایف فردی و اجتماعی

است، و در حکم روح و جان آن محسوب می شود، و با تعطیل آنها، تمام احکام و اصول اخلاقی، ارزش خود را ازدست خواهد داد..

۷) پیوند دین و اخلاق اسلامی در رفتارهای فردی و اجتماعی

پیامبر اکرم می فرمایند: من به پیامبری برگزیده نشدم مگر برای اشاعه اخلاق پسندیده و صحیح، یکی از اهداف مهم دین مبین اسلام اشاعه اخلاق صحیح و پسندیده است. از اینرو میتوان گفت بین دین و اخلاق رابطه ای مستحکم وجود دارد. به نظر دورکیم گسست بین دین و اخلاق آغاز بحران اجتماعی و بحران هویتی شدید است. (نوایی، ۱۳۸۳، ص ۴۱) بنابراین اگر اعتقاد به اصول اخلاقی در انسان زنده شود و نقش پیش برنده و سازنده اخلاق دینی شناخته شود در تقویت هویت فردی و اجتماعی نقش موثری دارد.

۸) تقویت تفکر و آزاد اندیشی، توجه و تحلیل منشا افکار و عقاید و رفتارها و انتخاب درست و مطابق با مقتضیات هر زمان و مکان

۹) اجتناب از فرهنگ و افکار مروج پوچی و ابتذال

بی بند و باری و رواج فرهنگ مبتذل غربی، مهمترین وسیله ی نفوذ فرهنگی است. فرانتس فانون جامعه شناس مشهور فرانسوی در «کتاب انقلاب الجزایر» به بررسی نقش حجاب زنان الجزایری در مقابل استعمار فرانسه پرداخته و سیاست های سر سخرانه ی استعمار را در مبارزه با حجاب زنان الجزایر مورد بحث قرار داده است. وی در این کتاب می نویسد که سیاستمداران استعمار به این نتیجه رسیده بودند: «هر چادری که دور انداخته می شود افق جدیدی را که برای استعمار ممنوع بود در برابر او می گشاید و پس از دیدن هر چهره ی بی حجابی، امید های حمله ور شدن استعمار ده برابر می شود. باید بدانیم طماعان عالم به هیچ نوع پوششی خواه چادر و خواه مانتو و روسری و... تمایل ندارند. آنچه آنها می خواهند بی حجابی و به ابتذال کشیدن جامعه و به دنبال آن تسلط بر فکر، ذهن و سرمایه های کشورهای اسلامی است.»

۱۰) تقویت بنیان خانواده و تحکیم ارتباط و آموزش مادر به فرزندان

۱۱) آموزش و تربیت اصولی و صحیح به همراه آرایه الگوهای مناسب در آموزش و پرورش رسمی

بحث و نتیجه گیری

حجاب به گونه ای برای زن طراحی شده که نه تنها عاطفه ی زندگی را حفظ کرده و امکان فعالیت را برای او میسر می سازد، بلکه زن مسلمان محجبه با حضور همیشگی خود در صحنه بر اقتدار و تداوم حرکت صحیح اجتماع به سوی اهداف متعالی نقش آفرین بوده است. چرا که از یک سو، ظاهرزن بویژه اگر به ارائه هاوپیرایه ها بی آراسته گردد، جذاب و هوس انگیز است، از سوی دیگر بخش عظیمی از نیروی انسانی که جامعه که میتواند به

رشد و تعالی آن جامعه کمک کنند و در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نقش آفرینی نمایند، زنان هستند. اسلام با طرح پوشش و حجاب در حقیقت جواز حضور زنان در اجتماع را به صورتی سازنده و سالم صادر نموده است و بدستورهای حکیمانه و راهگشا از یکسو این نیروی عظیم را از تباه شدن نجات داده و از سوی دیگر جلوی فسادگستری و ناهنجاریهای ناشی از اختلاط زن و مرد را گرفته است.

و جوب حجاب، خود بهترین و محکمترین دلیل حضور سالم زن در اجتماع است؛ زیرا میدانیم حجاب و لزوم پوشش زن در مقابل نامحرم، در ارتباط با اجنبی است و روشن است که اگر زن میبایست در گوشه ای به دور از انظار، نگاهداشته شود لزوم پوشش و حساسیت فراوان در این باره مفهومی نداشت. همه آحاد جامعه در مقابل سلامتی جامعه مسئولند و مسئولیت مهمتر در این باره بردوش خانمهاست. آنها با رعایت پوشش اسلامی نه تنها جامعه را از آلودگی و بی بندوباری جنسی و هوسبازی حفظ مینمایند، بلکه خود به عنوان نیروی کارآمد و اثربخش در جامعه حضوری سالم، سازنده و مفید خواهند داشت که اگر این گونه شود، مسیر ترقی و رشد برای آن جامعه روز به روز فراهم خواهد شد.

زن از دیدگاه اسلام دارای شخصیت شایسته و موقعیتی الهی است که می تواند مدارج کمال را طی کرده و به مراتب عالی انسانیت راه یابد. وجود زن زینت بخش آفرینش انسان است و افق روح او تجلی گاه رحمت، دامن زن مدرسه بشریت است و کرمال مرد بدون او ممکن نیست. زن مظهر ظرافت و وجودش جمال آفرینش است. اصلاح جامعه در گرو تقوای زن و محیط خانواده کلاس درس اوست. جایگاه الهی و والای این گوهر آفرینش اقتضا دارد که در صدف حجاب قرار گیرد تا ارزش های او حفظ شود. یکی از مهم ترین علل حجاب برای زنان حفظ ارزش والای آنهاست.

با توجه به موارد بالا حجاب علاوه بر شکل دهی به هویت زن مسلمان او را از دام بحران هویت و آشفتگی هویت رهاییده و اقتدار لازم برای حضور در اجتماع مهیا مینماید.

راهکارها و پیشنهادات

بطور خلاصه موارد زیر برای ارتقای حجاب و هویت فردی و اجتماعی زنان پیشنهاد میشود:

دین شناسی، تقویت خود شناسی، تقویت مبانی بروز فرهنگ اسلامی (علم گرایی و افزایش آگاهی و شناخت و عقلانیت در جامعه بانوان، ایجاد روابط سالم اجتماعی و مشارکت فعال بانوان در جامعه، جلوگیری از رواج بی تفاوتی نسبت به امور و اجرای صحیح امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، پیوند دین و اخلاق اسلامی در رفتارهای فردی و اجتماعی، تقویت تفکر و آزاد اندیشی، توجه و تحلیل منشا افکار و عقاید و رفتارها و انتخاب درست و مطابق با مقتضیات هر زمان و مکان، اجتناب از فرهنگ و افکار مروج پوچی و ابتذال، تقویت

بنیان خانواده و تحکیم ارتباط و آموزش مادر به فرزندان، آموزش و تربیت اصولی و صحیح به همراه ارائه الگوهای مناسب در آموزش و پرورش رسمی

والسلام

مریم غزالی

۱۳۹۰

منابع و ماخذ

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- تفسیر نمونه
- احمدی، خدا بخش (۱۳۸۶) بررسی هویت ملی و ارتباط آن با برخی متغیرهای اجتماعی و جمعیتی، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، جلد ۲ شماره ۴ صص ۱۰۲-۸۷
- احمدی، خدا بخش و همکاران (۱۳۸۹) رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی، مجله علوم رفتاری، دوره ۴ شماره ۲ تابستان
- احمدی، خدا بخش (۱۳۸۳) هویت و قومیت در ایران، به کوشش علی اکبر علیخانی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی
- اکبری، بهمن (۱۳۷۰) اسلام و مصرف پوشاک، تهران، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی،
- الفتی، علیرضا و نجفی، عزت الله (۱۳۷۵) بررسی رابطه خودپنداره و پیشرفت تحصیلی، پایان نامه دانشگاه اصفهان، ص ۷
- ربانی، جعفر، ۱۳۸۱، هویت ملی، تهران، نشر انجمن اولیا و مربیان ص ۶۳
- رنجبر، محمد (۱۳۸۵) نهادهای دینی مدنی و هویت در ایران، به کوشش داوود غریباق زندی، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- سبحانی جو، حیاتعلی (۱۳۸۶) نسل جوان بحران هویت، تهران، نشر انجمن اولیا و مربیان، ص ۲۲-۲۴
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۰) جوان و بحران هویت، تهران، انتشارات سروش، ص ۱۸
- شیرازی، عبد الله (۱۳۸۷) پوشش زن در اسلام، مترجم محمد محمدی اشتهاردی، قم، نشر مومنین
- غیاثیان آرانی، محبوبه (۱۳۸۴) راهکارهای تقویت هویت فردی و اجتماعی، خلاصه مقالات همایش معلم در عصر دانایی، سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان

- کلانتری، صمد. ربانی، رسولو صداقت، کامران (۱۳۸۴) ارتباط فقر با قانون گریزیو شکل گیری آسیب اجتماعی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم شماره ۱، ۱۸-۲۳
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷) تجدد و تشخیص: جامعه و هخویت شخصی در عصر جدید، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی
- محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۸۵) حجاب بیانگر شخصیت زن، قم، انتشارات انصار
- نوایی، علی اکبر (۱۳۸۳) بحران هویت، ماهنامه اندیشه، سال نهم، شماره پنجم، ص ۴۱
- نجفی، محمود، احدی، حسن و دلاور، علی (۱۳۸۵) بررسی رابطه دینداری و خانواده با بحران هویت، دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد سال سیزدهم دوره جدید شماره ۱۶
- بهزاد پور، سیمیندخت (۱۳۸۳)، مقاله پویایی نقش حجاب در جامعه اسلامی، نامه جامعه، دی ماه موجود در سایت علوم اسلامی CRCIS
- مقاله نقش حجاب در ایمن سازی جامعه موجود در سایت آفتاب از روزنامه ایران گرفته شده در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۵ www.aftab.ir
- مقاله مشارکت زنان در فرآیند توسعه، از مجله پیام زن، فروردین ۱۳۸۲، شماره ۱۳۳ گرفته شده از سایت حوزه. نت گرفته شده در تاریخ ۱۳۸۹/۵

www.hawze.net

- مطلب آسیب اجتماعی و انواع آسیبهای اجتماعی برگرفته از سایت رشد www.roshd.ir در تاریخ ۱ اردیبهشت ۱۳۹۰

- Cote, J. E. & Levine, C. G. (2002) *Identity Formation, Agency, and Culture: a Social Psychological Synthesis*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Olson, E. T. (2002) "Personal Identity", in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.) available at: <http://plato.stanford.edu/entries/identity-personal/>, accessed: 14 July 2009